

Between Principle and Practice: Assessing Climate Justice in Climate Change Jurisprudence

Sofija NIKOLIĆ POPADIĆ¹, Ivana STJELJA²

Abstract: The impacts of climate change are not evenly shared, with those least responsible often facing the gravest consequences. Therefore, climate crisis is best understood not merely as an environmental challenge, but also as a profound challenge to human rights and social equity. This article examines the concept and components of climate justice, drawing on David Schlosberg's theoretical framework. A key research question explores the scope and depth of recognition given to climate justice in international climate agreements. The research shows that within the international legal framework, distributive justice is only partially recognised, procedural justice depends on national and complementary environmental frameworks, and justice as recognition remains largely theoretical, highlighting the role of human rights instruments. The analysis also reviews selected climate litigation cases, evaluating how distributive, procedural, and recognition-based justice are reflected in judicial reasoning. Landmark decisions by international and national courts demonstrate that states have enforceable obligations to align policies with climate objectives. The findings underscore the pivotal role of citizens and civil society in fostering climate justice through litigation, serving as key actors in holding states accountable for climate mitigation and adaptation commitments.

Keywords: climate change jurisprudence, Paris Agreement, climate litigation, human rights, climate change mitigation and adaptation.

¹ Research Associate, Institute of Social Sciences, Belgrade, Serbia. E-mail: snikolic@idn.org.rs, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5938-4462>.

² Research Associate, Institute of Social Sciences, Belgrade, Serbia. E-mail: istjelja@idn.org.rs, ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-8964-5427>. Corresponding author

Introduction

The impacts of climate change are extensive and multifaceted. They include climate-related extreme events such as intense precipitation and flooding, as well as prolonged droughts in regions where such conditions were previously uncommon (Nikolić Popadić 2025a, 146). One consequence of global warming is sea level rise, which increased by 20 cm between 1901 and 2018 (UN IPCC 2023, 5), particularly affecting the population living in coastal areas. In global terms, an estimated 3.6 billion people are located in places facing a high level of vulnerability to the effects of climate change (UN IPCC 2023, 5; Nikolić Popadić 2025a, 147). This reality was further highlighted in the summer of 2024, recorded as the hottest globally since the start of systematic observations, underscoring the accelerating trend of global warming (NASA 2024). The effects of climate change are also exacerbating existing social inequalities at both global and national levels (Zahnw et al. 2025, 5), as the impacts of climate crisis are unevenly distributed across populations. The main contributors to greenhouse gas emissions (GHG) are often not those who suffer the most severe adverse effects of climate crisis. Paradoxically, countries and social groups with the smallest role in causing the global climate change are now facing some of its most serious consequences.

For this reason, climate action can no longer be understood solely as an environmental matter, but must also be recognised as an issue of fundamental rights and social justice. The notion of climate justice encompasses the principle of addressing the unequal “impacts of climate change on vulnerable communities and future generations” (CJGA n.d.). Countries, communities and individuals that have had minimal impact on the climate crisis and possess minimal means to adapt are disproportionately exposed to climate-related risks and bear the heaviest burdens. This phenomenon is often referred to as “double inequality” (Levy, Martin-Moreau and Ménascé 2022, 8). Accordingly, climate governance, policymaking and implementation must be grounded in a human-rights and equality-based approach.

Moreover, climate justice is closely embedded within the Sustainable Development Goals (SDG) framework. While SDG 13 explicitly addresses climate action, the impacts of climate change and climate policies intersect with multiple other goals, including poverty eradication (SDG 1), health (SDG 3), gender equality (SDG 5), reduced inequalities (SDG 10) and access to justice and accountable and inclusive institutions (SDG 16) (UN SDG 2015). Accordingly, climate justice is integral to the realisation of the SDGs and cannot be treated as an ancillary or secondary consideration.

Objective of this research is to assess how well are principles of climate justice (as well as broader concepts of social justice and human rights) embedded in international climate law and judicial practice. Specifically, the study examines whether the three core elements of climate justice identified by David Schlosberg (2004), distributive justice, procedural justice, and justice as recognition, are reflected in international agreements and court decisions. Schlosberg's (2004) theoretical framework, originally developed for environmental justice, is applied here to the context of climate justice as an analytical lens. The main hypothesis is that, although aspects of climate justice are present in international law and litigation, significant gaps remain between its theoretical principles and their practical implementation.

To explore this, the research combines doctrinal legal analysis with case study examination. International climate agreements are reviewed to assess the extent to which climate justice elements are incorporated, while selected landmark climate litigation cases are analysed to understand how courts interpret and enforce these principles. Particular attention is given to the role of individuals and civil society in achieving climate justice through legal mechanisms. The study synthesises these findings to identify the remaining gaps between the theory of climate justice and its integration in international legal and policy frameworks.

The Concept and Components of Climate Justice

The concept of climate justice emphasises the fair distribution of climate-related risks and responsibilities between those with substantial resources and those with limited means to adapt. The structural inequities that leave vulnerable populations most exposed and least equipped to respond form the foundation of climate injustice. Accordingly, climate action should be conceived and implemented through a human rights-based framework that institutionalises equality and fairness as guiding norms throughout all spheres of climate governance and policy development (Stjelja 2025). The dominant discourse in climate justice has therefore traditionally centred on the premise that those with minimal contribution to the climate crisis face some of its most serious impacts (Burnham et al. 2013; Okereke and Coventry 2016). More recent scholarship, however, reflects a conceptual broadening of this discourse, emphasising the incorporation of justice and equality principles

into the design and implementation of climate action and policy frameworks (Owen 2021; Coggins et al. 2021; Coolsaet et al. 2025).

Climate justice consists of several interrelated elements, all essential to achieving equity and fairness in responding to the climate crisis. Different theorists conceptualise climate justice through varying sets of elements, reflecting diverse normative and analytical approaches within the field (Walker et al. 2024). The theoretical framework developed by David Schlosberg on environmental justice has been extensively applied in the literature addressing climate justice (Schlosberg and Collins 2014). Schlosberg (2004) conceptualises environmental justice as a multidimensional construct comprising three interrelated dimensions: distributive justice, procedural justice and justice as social recognition. Schlosberg (2004) argues that distributive justice involves “the fair distribution of the benefits and burdens” resulting from actions that impact the environment, while procedural environmental justice concerns who is involved in the decision-making process and the extent of their influence on environmental decisions (2004). Justice as social recognition relates to the question of whose interests, values and opinions are considered in decision-making, specifically the recognition of social groups in these processes (Schlosberg 2003; 2004). Schlosberg (2007, 98) particularly emphasises the pluralistic nature of environmental justice, the interconnection of its elements, and the importance of understanding how these elements are related. Schlosberg’s view that these three elements constitute the theoretical concept of environmental justice has become increasingly prevalent in the literature on climate justice (Sikor 2013; Walker 2012; Kortetmäki 2017; Benjaminsen 2020).

Building on Schlosberg’s framework, other authors have expanded its scope to include additional dimensions such as restorative justice, intergenerational justice, and the notion of a just transition, thereby broadening the conceptual landscape through which justice in the context of environmental and climate governance is theorised (Walker et al. 2024). Schlosberg’s idea of the three key elements of environmental justice emerged from his observation and analysis of environmental movements and has been adopted by many authors.

Within this framework, the first pillar of climate justice is distributive justice. Distributive environmental, but also climate justice, refers to the equitable distribution of environmental and climate risks, burdens and benefits among different social groups (Kuehn 2000). It raises fundamental questions regarding fairness: Do all individuals and communities bear the impacts of floods, droughts, or pollution equally? Do they enjoy equal access

to clean air, water, soil, renewable energy, and the resources necessary for adaptation to climate change? When the answer to these questions is negative, as it almost invariably is, it reveals the existence of systemic injustice. Distributive justice therefore demands recognition of such inequalities, ensuring that the burdens of environmental degradation and the climate crisis are fairly shared and that the benefits of the green transition are accessible to all social groups (Stjelja 2023, 20).

In much of Europe, the Roma community continues to experience systemic deprivation, including substandard living conditions, high poverty rates, and persistent barriers to accessing basic rights, public services, and energy. According to data from the EU Fundamental Rights Agency (EU FRA 2022, 71), 23% of Roma in European countries live in areas disproportionately affected by environmental problems such as pollution, dust, smoke, unpleasant smells, or polluted water. The distributive dimension of environmental justice has attracted limited scholarly and policy attention in the European context, except in the United Kingdom, where it has been formally recognised as a guiding principle of public policy (Stjelja 2023, 29). Despite growing scholarly attention, the distributive aspects of climate justice remain insufficiently examined, leaving significant empirical and policy gaps (Kalfagianni and Meisch 2020, 211).

The second dimension of climate justice is procedural justice, which encompasses the fairness, transparency and inclusiveness of decision-making related to climate action. Procedural environmental and climate justice requires that all individuals, especially those most affected by environmental issues or climate change, have a meaningful opportunity to participate in shaping climate laws, policies, administrative decisions, and actions that directly influence their lives (Schlosberg 2007, 25–26). A key mechanism for realising this principle is public participation, including the involvement of citizens and civil society organisations in the formulation of laws, strategies, and administrative acts, as well as their access to environmental and climate-related information and effective legal remedies (Schlosberg 2007, 25–26). Procedural justice demands that all social groups are treated equitably within these processes and that their perspectives are genuinely integrated at every stage of decision-making and at all levels of governance. At its core lies not only the right to participation, but also the principles of transparency, accountability, the rule of law and access to justice (Stjelja 2023, 23). Ensuring these conditions presupposes the effective functioning of the rule of law, a robust democratic framework and judicial independence. Without these

institutional foundations, the realisation of climate justice in any substantive sense remains unachievable (Stjelja 2023, 301).

While establishing fair and inclusive decision-making processes is the minimum requirement for achieving environmental and climate justice, procedural fairness alone is insufficient to ensure substantive justice (Schlosberg 2007, 91). Equally essential is the recognition and respect for varieties of needs, experiences, knowledge, and circumstances of all social groups engaged in or affected by climate action. This understanding forms the basis of recognitional justice, the third dimension of climate justice. Recognitional justice goes beyond mere participation, requiring decision-making processes to actively acknowledge the diverse identities, cultural backgrounds and social realities of affected communities (Drenovak-Ivanović 2014, 32). It ensures that decision-making is not only formally inclusive but also meaningfully responsive to the perspectives, knowledge, needs and experiences of various social groups. Recognising the identities, perspectives and knowledge that participants bring to decision-making processes is as crucial as ensuring their formal inclusion (Schlosberg 2004, 517–540).

A related and complementary dimension is intergenerational justice, which addresses the ethical and legal responsibility of the present generation to act in ways that do not impose disproportionate burdens on future generations. Genuine climate justice therefore requires decision-making that is prudent in the present and equitable towards the future, safeguarding the rights and well-being of generations yet to come (Quinti and Marta 2025).

The principle of a just transition is a key pillar of climate justice. It aims to secure move towards a fair and inclusive carbon-neutral future, so that no individual or community is left behind during decarbonisation (McCauley and Heffron 2018, 1–7). The goal extends beyond reducing GHG emissions, encompassing a transformation that is socially just, participatory and aligned with the needs of those bearing the greatest burden. The principle of a just transition will not be further analysed in this article, as the focus is on the core dimensions of distributive, procedural, and justice as social recognition, while just transition primarily addresses the economic and labour aspects of climate policy.

In the following sections, the authors, relying on Schlosberg's theoretical framework, will examine the extent to which the distributive, procedural and recognitional justice dimensions are incorporated into international agreements focusing on climate change and reflected in international climate jurisprudence.

Is climate justice recognized in relevant international agreements?

This section examines international agreements focusing on climate change and the scope to which climate justice and its key elements are reflected in these documents. “The United Nations Framework Convention on Climate Change (UNFCCC)”, “the Kyoto Protocol” and the “Paris Agreement” are examined in this chapter, as they constitute the core treaty of the international climate regime, whereas soft law instruments such as Gender Action Plans and Conference of the Parties (COP) decisions are outside the scope of this article. The analysis focuses on distributive and procedural aspects of climate justice, as well as justice as social recognition. Particular attention is given to the principle of “common but differentiated responsibilities and respective capabilities” (henceforth: CBDR-RC), which represents expression of distributive climate justice.

The necessity for concerted international action to address climate change was formally acknowledged only towards the end of the twentieth century, although scientific evidence of alterations in climatic conditions and the anthropogenic factors contributing to these changes had been recognised much earlier (Nikolić Popadić 2023, 171). Throughout much of the twentieth century, the primary attention of international organisations was on environmental issues, with climate change emerging as a distinct and globally significant concern only in later decades (Nikolić Popadić 2023, 171). Today, it is among the foremost worldwide challenges, requiring sustained, coordinated, and legally grounded global responses. Special attention to climate change at the global level was given in 1992 with the adoption of the UNFCCC. Its goal is to maintain atmospheric GHG concentrations at levels that prevent dangerous anthropogenic impacts on the climate system (UNFCCC 1992, Art. 2). The Kyoto Protocol was adopted in 1997 to operationalise the UNFCCC, aiming to commit countries to limit and reduce greenhouse gas emissions (Kyoto Protocol 1997, Art. 2, 3). In 2012, the “Doha Amendment to the Kyoto Protocol was adopted, including commitments for the second commitment period” (Doha Amendment 2012). Nonetheless, full implementation of these agreements’ goals has not been achieved worldwide (Nikolić Popadić 2024, 91–92; Rosen 2015). In 2015, the Paris Agreement was adopted as legally binding international treaty, which establishes a target of maintaining the increase in global average temperature at well below 2°C above pre-industrial levels, while striving to limit it to 1.5 °C, given the significant reduction in climate risks and impacts this would bring (Paris

Agreement 2015, Art. 2). In 2021, the Glasgow Climate Pact was adopted at the UN Climate Change Conference. It contains decisions regarding resilience to climate change, the necessity to curb GHG and to secure financing for these measures. For the first time, parties are called to speed up efforts to reduce unabated coal power and phase out inefficient fossil fuel subsidies (Glasgow Climate Pact 2021, 36; Mihajlov and Aleksić 2023, 41–43).

Regarding climate justice, the UNFCCC introduced the principle CBDR-RC, recognising that developed countries have contributed more to greenhouse gas emissions and should therefore bear greater responsibility for mitigation. This Convention established the aforementioned principle as a cornerstone of climate justice. The Kyoto Protocol reinforced the principle CBDR-RC. Adoption of the Paris Agreement marked a conceptual shift in addressing climate change. In particular, regarding the obligation to reduce GHG emissions, it moved away from the rigid division between industrialised (highly developed) and developing countries (Todić 2023, 14).

All these agreements show that, for decades, attempts have been made to determine global goals and measures intended to reduce global warming, mitigate climate change impacts, enable adaptation, and contribute to climate justice. The question arises whether these attempts have yielded the desired results, and whether there is a realistic prospect of achieving the goals defined in the aforementioned agreements.

This question can be approached in different ways. One answer can be found through analysis of the provisions of the Paris Agreement and its implementation. According to the Agreement, Parties should prepare, communicate, and maintain successive nationally determined contributions they seek to achieve, while also pursuing domestic mitigation efforts to meet the goals of these contributions (Paris Agreement 2015, Art. 4). Therefore, countries have an important role in achieving global goals. In this regard, it should be highlighted that the principle CBDR-RC applies, considering the diversity of national circumstances (Paris Agreement 2015, Art. 4). This framework establishes a differentiated set of obligations among countries. Developed countries are required to pursue absolute emission reduction targets covering their entire economies. By contrast, developing countries are encouraged to strengthen their mitigation actions and progress towards “economy-wide emission reduction or limitation targets”, considering different national contexts. Least developed countries and small island developing states may formulate and communicate low GHG emission policies in line with their particular capacities and specific circumstances (Paris Agreement 2015, Art. 4; Nikolić Popadić 2025b, 101). According to

Todić, the principles of equality and CBDR-RC “do not imply essential differentiation based on actual participation in global emissions, contribution to the creation of the problem as such and the possibility of participating in its solution” (Todić 2023, 25; Nikolić Popadić 2025b, 101). “The Paris Agreement establishes a universal obligation for all parties to reduce GHG emissions in accordance with their respective capacities, while giving developing countries a distinct status through the differentiated delineation of rights and responsibilities for developed countries” (Nikolić Popadić 2025b, 101; Todić 2023, 25). The discussion on the fairness of sharing the burdens of addressing climate change among countries is highly complex and clearer criteria could improve the effectiveness of the system (Todić 2023, 24), but also the achievement of climate justice.

Therefore, we can conclude that obligations between countries can differ significantly. The question arises as to whether this approach has yielded the desired results. Research from 2023 provides unpromising results and predictions. According to the United Nations Environment Programme Emissions Gap Report from 2023, if current policies continue to apply, it is estimated that the temperature will rise to 3°C (UNEP 2023a, xxii), which exceeds the goal set in the Paris Agreement. If unconditional nationally determined contributions (henceforth: NDCs) are fully implemented, the temperature is projected to rise to 2.9°C (UNEP 2023a, xxii, 31). This leads to the conclusion that it already seems unlikely that the set goals will be achieved. In the most optimistic scenario, chances of curbing global warming to 1.5°C are very low (14%), while raise of temperature over 2°C or 3°C is more realistic (UNEP 2023a, xxii). To achieve the goal of limiting warming to 2°C, predicted greenhouse gas emissions for 2030 should be reduced by 28%, or 42% to keep temperature rise to 1.5°C (UNEP 2023a, xv). There have been some changes towards lowering GHG emissions. By September 2023, parties accounting for 82% of global greenhouse gas emissions had adopted net-zero pledges through legislation (27 parties), policy documents such as NDCs or long-term strategies (54), or high-level governmental announcements (16), with 37% of global emissions covered by targets set for 2050 or earlier and 44% covered by pledges extending beyond 2050 (UNEP 2023a, 20).

The Paris Agreement is the first international legal document that explicitly mentions the concept of “climate justice.” In its preamble, it recognises the importance of the concept of “climate justice” in climate action and affirms that parties, when addressing climate change, should “respect, promote, and consider their respective obligations on human rights, the right to health, rights of Indigenous peoples, local communities, migrants, children, persons with

disabilities, and people in vulnerable situations, and the right to development, as well as gender equality, women's empowerment, and intergenerational equity" (Paris Agreement 2015, preamble). In Article 7(5), it is further stressed that adaptation action shall recognise vulnerable groups and communities. This recognition underscores the growing understanding that effective climate action has to be grounded in the principles of fairness, inclusiveness and respect of human rights. By linking climate action to human rights, vulnerable groups and social equity, the Paris Agreement integrates distributive climate justice into the normative foundation of global climate governance.

The most important aspects of procedural justice include three elements: public access to information, effective and meaningful public participation and the protection of mentioned rights in proceedings before competent authorities (Schlosberg 2007, 25–26). In its preamble, the Paris Agreement highlights the relevance of public participation, access to information and multi-level cooperation for the matters regulated by the Agreement, while Article 7(5) requires adaptation through a participatory and transparent approach. Lastly, Article 12 emphasises cooperation among parties with a view to promoting greater public participation and broader access to information. Accordingly, the Paris Agreement incorporates the first two elements of procedural justice: access to relevant information and public involvement in decision-making.

While it underscores the importance of participation and transparency in climate governance, it does not explicitly guarantee access to justice. Consequently, the realisation of access to justice in climate matters largely depends on national legislation and on complementary international instruments such as the Aarhus Convention or the Escazú Agreement, which explicitly safeguard all three elements of public participation. These complementary instruments recognise the important roles of individuals, civil society and the private sector in environmental protection. Accordingly, civil society organisations, grassroots movements, members of the public and scientific communities have played a key role in moulding environmental policies, advancing climate litigation, and promoting environmental and climate justice.

Debates and ideas about environmental justice as social recognition are more prevalent in theoretical discussions within political theory, political philosophy, anthropology, environmental policy, and sociology than in discussions within the domain of environmental legislation (Stjelja 2023, 38–39). Social recognition is not explicitly embedded in legal instruments in the area of environmental law. However, the Paris Agreement states that

“adaptation action should be based not only “on best available science”, but also on traditional knowledge, knowledge of indigenous peoples and local knowledge systems” (Paris Agreement 2015, Art. 7(5)). Since social recognition encompasses the specific needs, experiences and knowledge of diverse social groups, it can be concluded that the Paris Agreement partially acknowledges this element of climate justice. In particular, the Agreement recognises the unique knowledge of certain communities in decision-making processes, which is one of the central aspects of justice as social recognition.

The practical significance of the analysed Article 7 of the Paris Agreement depends largely on how states have operationalised adaptation commitments at the domestic level. The majority of the parties (81%) included an adaptation component in their NDCs. Research results from 2024 show that 37% of states developed national adaptation plans (NAPs), while 38% stated that they have an intention to do so, with indicated timeline for completion, update and implementation (UN 2024, 33). Due to the limited length of this article, we are not able to analyse all adaptation plans and their implementation at the national level, but relevant national measures will be mentioned within the analysis of litigation cases.

Climate change litigation – human rights and climate justice

This section examines selected climate change litigation cases and assesses the extent to which the three elements of climate justice (distributive justice, procedural justice, and justice as social recognition), are reflected in these cases. The analysis focuses on landmark decisions by international and national bodies that have attracted significant scholarly and public attention. Through these cases, the section investigates how courts and human rights institutions interpret and apply principles of social justice, participation, and recognition of vulnerable groups with regard to states’ obligations for climate change mitigation and adaptation.

Before analysis of the case law, it is important to mention recent developments in this field. In 2025, the International Court of Justice (ICJ) issued an advisory opinion on obligations of states in respect of climate change. The ICJ stated that states have binding obligations under multiple sources of international law to protect the “climate system and other parts of the environment from anthropogenic GHG emissions” and that “breach by a State of any obligations... constitutes an internationally wrongful act

entailing the responsibility of that State” (ICJ 2025, 1, 27). A pivotal aspect of the Opinion is its explicit linkage between climate obligations and international human rights law. The Court recognizes that negative effects of climate change pose serious risks to effective enjoyment of human rights, especially for vulnerable groups (such as indigenous peoples, children, women, people with disability) and that States have to adopt mitigation and adaptation measures and regulatory framework with due regard to human rights protection (ICJ 2025, 10, 18, 19). Since the opinion was recently issued, its implications, although it is non-binding, will be visible in the coming years.

Globally, climate change litigation cases are on the rise. In 2017, there were 884 climate change cases, by the end of 2022, this had risen to 2,180 cases (UNEP 2023b, 12). The latest data on the number of climate change cases on global level provided by the Grantham Research Institute on Climate Change and the Environment in 2024, show that the number is still increasing, reaching 2,666 in 55 countries (Setzer and Higham 2024, 10).³ The distribution of cases is uneven between countries. The majority are in the United States of America (UNEP 2023b, 15; Setzer and Higham 2024, 10), followed by Australia, and with the United Kingdom in third place. Other countries with higher numbers of cases include “Brazil, New Zealand, Germany, France, Spain, Mexico, India” (UNEP 2023b, 18). Additionally, considering current tendencies, there is an emerging movement to recognise ecocide as an international crime, aimed at addressing the most severe forms of environmental damage, including those linked to climate change. As such, the evolving ecocide debate may further reinforce climate legal actions by expanding the legal accountability.

When analysing climate change litigation cases, it is possible to group them into certain categories. One group comprises cases involving human rights violations in connection with climate change. Within this group, a distinction can be made between international cases, cases at the regional level and cases at the national level. In general, there is a growing trend towards using human rights arguments in climate change cases (Setzer and Higham 2024, 15). Judicial bodies are beginning to interpret and enforce climate-related human rights obligations to protect human rights effectively (Wewerinke-Singh and Maxwell 2025, 193).

³ See: (Columbia Law School n.d.). There is a possibility that climate change cases are present in other countries which are unfortunately not recorded in that database.

One of the cases that dealt with human rights, particularly the right to life guaranteed by the International Covenant on Civil and Political Rights (ICCPR) is *Daniel Billy and Others v. Australia* (Daniel Billy 2022). The applicants, eight individuals belonging to the indigenous minority group Torres Strait Islander, stated in their complaint from May 2019 that Australia, as a party to the ICCPR, breached its obligation to protect human rights by not implementing sufficient climate change adaptation and mitigation measures (Communication 2019).

Applicants highlighted that changes in climate and weather patterns have threatened their traditional practices, culture and means of subsistence. In its decision from 22 September 2022, the United Nations Human Rights Committee found that Australia had breached the applicants' rights under the ICCPR by failing to adopt adequate adaptation measures to safeguard the Torres Strait Islands from climate change-related harm (Lentner and Cenin 2024, 136). This was a landmark decision, marking the first occasion when a UN body "found a violation of human rights due to inadequate climate policy" (Lentner and Cenin 2024, 142). Regarding the right to life, the Committee underlined that "environmental degradation, climate change and unsustainable development" are among the most serious and urgent threats to the enjoyment of this right by both current and future generations (*Daniel Billy* 2022, 12).

Moreover, the Committee found that Australia violated the right to cultural enjoyment (Article 27) by delaying the implementation of adaptation measures. The Committee recognised that indigenous peoples have an inalienable right to the lands and natural resources they have historically used to sustain their subsistence and cultural identity. At the same time, it is stressed that the individual rights guaranteed under Article 27 are closely linked to "the ability of the minority group to maintain its culture, language or religion" (*Daniel Billy* 2022, 16). Since the Committee found that Australia failed to protect the right to enjoy minority culture by not adopting adequate adaptation measures timely, the case reflects not only climate justice as distributive justice, acknowledging the unequal distribution of climate risks and burdens borne by indigenous communities, but also justice as recognition, as it affirms the specific needs, culture, and traditions of this group.

In relation to human rights and obligation of governments to act regarding climate crisis, it is important to analyse the judgment of the European Court of Human Rights (ECtHR) in the case *Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and Others v. Switzerland*, delivered on 9 April 2024. This case is widely recognised in the literature as a groundbreaking development that marks a significant

advancement in global climate jurisprudence, as well as in developing link between climate change and human rights (*KlimaSeniorinnen* 2024). The Court, for the first time, applied the European Convention on Human Rights (ECHR) in the context of climate change and determined that states have a positive obligation to protect citizens' rights by addressing climate change. The decision also contributed to the development of *locus standi* for CSOs engaged in climate action, thereby advancing procedural climate justice. *KlimaSeniorinnen* represented over 2,000 elderly women and four individual applicants, who claimed that climate change was affecting their health and that Switzerland had not taken sufficient action against climate change by failing to transpose its NDC under international law into domestic law and by not making "real progression in the formally updated NDC" (*KlimaSeniorinnen* 2024, para. 76). It was also stated that "emission reduction pathways were not in line with the 1.5°C limit" (*KlimaSeniorinnen* 2024, para. 76).

The judgment confirms that the ECHR requires states to take effective climate mitigation measures due to the link between climate risks and human rights (*KlimaSeniorinnen* 2024, para. 544–545). Obligation is "to adopt, and to effectively apply in practice, regulations and measures capable of mitigating the existing and potentially irreversible, future effects of climate change" (*KlimaSeniorinnen* 2024, para. 544). *KlimaSeniorinnen* sets a particularly strong precedent and strengthens rights-based approach. In its judgment, the ECtHR applied three key elements of best practice. Namely, it acknowledged the current and future climate change impacts on human rights, affirming state's obligation to take and implement climate actions to protect human rights and relied on international environmental law and the best available scientific evidence to interpret those obligations (Wewerinke-Singh and Udell 2025, 488).

The *KlimaSeniorinnen* case embodies core dimensions of climate justice, distributive, procedural and recognition. In distributive terms, the case highlights the disproportionate vulnerability of older women to the detrimental effects of climate (*KlimaSeniorinnen* 2024, para. 377), as they face disproportionate health risks from extreme heat. Regarding access to justice as a procedural element of climate justice, the *KlimaSeniorinnen* judgment introduced a notable development by recognizing the admissibility of the association's complaint before the ECtHR. In this case, the ECtHR rejected the individual victim status of the four Swiss senior women but recognised the *locus standi* of their association, *KlimaSeniorinnen*, which represented its members collectively. This marked an important step towards enabling associations to initiate climate-related cases before the Court on

behalf of affected groups (Anuer 2024, 132). Finally, justice as recognition is reflected in the Court's acknowledgment of older women as a distinct, particularly vulnerable social group with specific needs and experiences that must be considered in climate action. The Court referred to the Analytical study on the promotion and protection of the rights of older persons in the context of climate change by the Office of the High Commissioner for Human Rights from 2021 (OHCHR 2021), which concluded that "older women are generally more vulnerable" due to longer life expectancy, higher rates of poverty, health risks and social isolation (*KlimaSeniorinnen* 2024, para. 185). They face disproportionate exposure to climate-related risks such as extreme heat, pollution and economic insecurity. Gendered social roles further shape these vulnerabilities, while older men may suffer from isolation, older women often experience neglect, abuse, or even violence, especially in crisis situations (*KlimaSeniorinnen* 2024, para. 185). Although the Court acknowledged multiple vulnerabilities, it did not place intersecting vulnerabilities at the centre of its analysis (Heri 2025). A more explicit intersectional approach could have strengthened the Court's reasoning and enhanced its engagement with climate justice.

Having in mind the central role of the EU in climate governance, we have analysed the Court of Justice of the European Union (CJEU) jurisprudence and its approach to the correlation between climate change and human rights. One conclusion is that the CJEU mostly rejects claims related to human rights in climate change cases. Usually, the reason is that the CJEU found that the appellants did not meet the requirement of individual concern and therefore had no standing to challenge the acts (ECtHR-FRA 2025, 8). In the case as in *Carvalho and Others v Parliament and Council, C-565/19*, 36 individuals belonging to families working in agriculture or tourism in Germany, France, Italy, Portugal, Romania, Kenya and Fiji, and the Swedish Sami Youth Association, "challenged three pieces of EU legislation adopted to enable the EU to meet its greenhouse gas emissions reduction target of 40 per cent, compared with 1990 levels. The appellants argued that this target was insufficient and infringed" (ECtHR-FRA 2025, 8) the right to equality and non-discrimination (Article 21) of the Charter of Fundamental Rights of the European Union (Charter), the right to pursue an occupation (Article 15(1)), the right to property (Article 17(1)), and the rights relating to children (Article 24) (*Carvalho* 2021).

However, the CJEU held that dismissed for lack of legal standing. The Court held that, under established case-law unaffected by the Treaty of Lisbon, individuals or legal entities are considered individually concerned only where

the contested measure affects them due to specific attributes unique to them or circumstances that set them apart from others, thereby distinguishing them in the same way as the addressee (*Carvalho* 2021). The CJEU concluded that the acts at issue could not be regarded as affecting the appellants by reason of any particular attributes, and that the appellants failed to demonstrate that the contested provisions set them apart individually from all other persons concerned (*Carvalho* 2021). The CJEU held that climate change affects applicants in the same way as the general public, even if the degree of harm varies. As such, the applicants lacked standing. This case reveals the current limits of human rights-based climate litigation within the EU judicial framework. As a result of our research, we can conclude that, while acknowledging the reality of climate change impacts, the CJEU's restrictive interpretation of standing constitutes a significant barrier to rights-based climate claims. Climate change is treated in case-law as a harm affecting the public at large, rather than as a source of individualised rights violations.

National courts have also issued rulings on climate change and human rights. The *Urgenda Foundation v. State of the Netherlands* decision is widely regarded as a milestone in climate litigation, since it was the first time a national supreme court compelled a government to cut greenhouse gas emissions by reference to human rights duties (Spier 2020, 319). In 2013, the Urgenda Foundation, together with 886 Dutch citizens, initiated proceedings against their home country, arguing that the government's climate policies were insufficient to prevent dangerous climate change. In decision from 2015, the District Court allowed Urgenda's claim and ordered "the State to reduce emissions by at least 25% by the end of 2020 compared to 1990" (*Urgenda Foundation* 2019). In 2018, the Court of Appeal confirmed that judgment and in 2019 the Supreme Court ruled in favour of Urgenda. The Supreme Court analysed the provisions of the ECHR, especially Article 2 (right to life), and Article 8 (right to respect for private and family life), and concluded that provisions require the state to take reasonable steps to prevent the imminent hazard (*Urgenda Foundation* 2019). The Court of Appeal held, and the Supreme Court confirmed, that "the State's policy regarding GHG reduction is obviously not meeting the requirements pursuant to Articles 2 and 8 ECHR to take suitable measures to protect the residents of the Netherlands from dangerous climate change" (*Urgenda Foundation* 2019). The Supreme Court concluded that both ECHR articles should be interpreted in the way to "oblige the contracting states to do 'their part' to counter that danger" despite the fact that climate change is a global problem (*Urgenda Foundation* 2019). This case prompted legal proceedings to be initiated in other countries, such as

Belgium, Canada, Colombia, Ireland, France, New Zealand, Norway, the UK, Switzerland (Urgenda 2020), and Germany, where a significant decision was made in 2021. In Urgenda, climate justice was primarily articulated as a matter of distributive justice, as the Court emphasised the State's obligation to equitably reduce greenhouse gas emissions to protect present and future generations from disproportionate climate-related harm, while procedural justice was reflected in the affirmation of judicial oversight and access to justice. However, the judgment largely did not engage with climate justice as recognition, as it refrained from addressing differentiated social vulnerabilities or the unequal impacts of climate change on specific social groups.

On 6 February 2020, “a group of teenagers and young adults filed a constitutional complaint before the German Federal Constitutional Court” (Neubauer *et al.* 2021) for legislative omission regarding the Federal Climate Protection Act (FCPA) from 2019. They argued that there were violations of several basic rights guaranteed by the Basic Law (Grundgesetz 1949) in connection to targets for reducing the GHG emissions prescribed within the FCPA. First was violation of “the basic right of human dignity, life and physical integrity prescribed by the Basic Law (Grundgesetz 1949, Art. 1, 2.2.)” stating that “Every person shall have the right to life and physical integrity. Freedom of the person shall be inviolable. These rights may be interfered with only pursuant to the law” (Grundgesetz 1949, Art. 1, 2.2.). Each of these articles are in conjunction with Article 20a of the Basic Law: “Mindful also of its responsibility towards future generations, the State shall protect the natural foundations of life and animals by legislation and, in accordance with law and justice, by executive and judicial action, all within the framework of the constitutional order” (Grundgesetz 1949, Art. 20a). They also argued that there was a violation of “Article 12.1 (occupational freedom) and Article 14.1 (guarantee of property and the right of inheritance) of the Basic Law, as well as violation of Articles 2 (right to life) and 8 (right to respect for private and family life) of the ECHR (Neubauer *et al.* 2021). As stated in the constitutional complaint, the violation of basic rights was due to the target of a “55% reduction quota in respect of GHG for the target year 2030” (Neubauer *et al.* 2021), which the complainants considered insufficient. It was argued that that target failed to reflect Paris Agreement obligations. The complainants claimed Germany would need to cut emissions by 70% from 1990 levels by 2030 and argued that the Federal Climate Protection Act allowed insufficient reductions and emissions trading, resulting in violations of their fundamental rights (Neubauer *et al.* 2021).

In its decision from April 2021, the Federal Constitutional Court held that the legislature had breached fundamental rights by failing to implement sufficient precautionary measures to regulate emission reduction obligations in a manner consistent with constitutional rights, obligations that may become significantly more onerous in subsequent periods due to emissions lawfully permitted up to 2030 (*Neubauer et al.* 2021). The Court emphasised that, in accordance with the principle of proportionality, no generation may appropriate a disproportionate share of the remaining CO₂ budget while contributing only marginally to emissions reductions, thereby imposing a severe mitigation burden on future generations and substantially constraining their freedoms, a scenario characterised by the complainants as an “emergency stop” (*Neubauer et al.* 2021). It further clarified that the global character of climate change does not relieve states of domestic constitutional obligations to take climate action. The Court held that constitutional freedoms relating to activities that generate CO₂ are inherently limited, as such emissions contribute irreversibly to global warming, and that the legislature is constitutionally precluded from permitting the unchecked continuation of climate change (*Neubauer et al.* 2021). The court required the legislature to adopt provisions by no later than 31 December 2022 to revise the emission reduction targets for periods from 2031 onwards, as specified in the judgment (*Neubauer et al.* 2021). In this case the court made landmark statements regarding the interrelation between climate change and fundamental rights. Some of the main points are that there is a constitutional obligation to take climate action, there is a duty to afford intergenerational protection and a requirement to respect the principle of proportionality. This case also shows that constitutional complaints coming from the group of young people can actually make an influence and lead to legislative changes which can contribute to achieving climate neutrality and upholding fundamental rights.

The core argument of the case concerned the unfair distribution of climate burdens across generations. Procedurally, the Court held that the complainants are individually affected by future CO₂ reduction measures and that widespread impact does not preclude individual concern (*Neubauer et al.* 2021, para. 110). It also recognised that the interests of youth and future generations support standing and access to justice (Abate 2025, 126).

The analysis of the Torres Strait Islanders Petition, *KlimaSeniorinnen, Urgenda Foundation v. State of the Netherlands*, and *Neubauer et al. v. Germany* demonstrates that climate litigation can effectively advance all dimensions of climate justice. While courts have most clearly addressed

distributive and procedural aspects, these cases also show emerging recognition of the specific needs, experiences, and knowledge of vulnerable groups, highlighting the potential for jurisdictions to integrate vulnerabilities and intersectionality considerations into climate action.

In this article, we have primarily focused on successful cases analysing the correlation between climate change, human rights, and social justice. However, it should also be emphasised that during our research we identified a significant number of cases that did not lead to the results applicants anticipated, as seen in the analysed case law of the CJEU. Some examples of national court decisions include *Klimatická žaloba ČR v. Czech Republic*, in which plaintiffs argued that the state's inaction on climate protection violated constitutional rights and breached international and EU legal obligations to reduce GHG emissions in line with objectives of the Paris Agreement and EU climate law (*Klimatická žaloba ČR* 2025). At first instance, the plaintiff was partly successful, but in further instances the case was dismissed, as the plaintiffs failed to provide sufficient detail establishing a link between the non-fulfilment of EU climate targets and an alleged violation of their fundamental rights (Balounová 2025). Other examples where the court dismissed the case are *Greenpeace v. Spain II* – dismissed due to formal defects – and *Germán Espinosa Mejía v. Colombia* – dismissed because “the plaintiff could not represent an imprecise group of present and future generations” (Auz 2025, 137–138). Decisions declaring applications inadmissible or dismissing claims on jurisdictional, procedural, or standing grounds reveal the structural limits of litigation as a tool for advancing climate justice and underscore the unevenness of judicial engagement across legal systems. A significant number of climate cases have failed not because courts rejected the underlying scientific consensus on climate change, but because claimants were unable to overcome threshold legal barriers.

Conclusion

Although the impact of climate change is increasingly visible and pronounced, endangering the basic human rights and equality of residents in some parts of the world, projections for reducing global warming and specific activities in that direction are not very optimistic. Recent developments in climate litigation and the increasing acknowledgment of the human rights implications of climate crisis show that climate change is

increasingly seen not merely as an environmental concern, but also as a fundamental rights challenge.

Although distributive justice is relatively well-developed in theoretical and scholarly discussions, our research indicates that empirical studies remain limited. International climate agreements recognise this dimension only to a certain extent, making human rights instruments more significant for distributive justice. Procedural climate justice is not explicitly detailed in international agreements and therefore largely depends on national legislation and complementary international environmental instruments such as the Aarhus Convention and the Escazú Agreement. Finally, justice as social recognition is minimally and indirectly represented in international agreements, remaining primarily a subject of theoretical reflection rather than legislation.

Climate change litigation is an essential mechanism for addressing the climate crisis and increasing pressure on key stakeholders to take action towards achieving the goals established under international climate agreements. Moreover, the evolving body of climate jurisprudence has the potential to become a driving force in achieving climate justice. Notably, the analysed landmark cases demonstrate that the dimension of justice as social recognition is acknowledged, to a certain degree, in jurisprudence, despite its indirect and very limited presence in the text of international climate change agreements. While progressive rulings demonstrate the judiciary's potential role in advancing climate accountability, cases of inadmissibility and dismissal reveal the doctrinal and institutional barriers that continue to limit access to climate justice. Incorporating these decisions into our analysis of climate justice jurisprudence provides a more realistic picture of the current legal landscape, as there are more cases in which plaintiffs were not successful, compared to the ones in which they were.

The climate change jurisprudence over the past few years reflects a profound transformation in the interconnection between environmental protection, human rights, constitutional law, and climate legislation. Across the analysed cases, a coherent normative pattern emerges: courts and quasi-judicial bodies increasingly recognise climate protection as a legal obligation derived from fundamental rights. Even the courts that have dismissed the cases do not deny the link between climate change and the realisation of fundamental rights. This jurisprudence affirms that climate inaction can infringe the rights to life, health and property, but also cultural rights. The analysis of jurisprudence also shows that climate inaction can threaten the principle of intergenerational equality. Analysed positive court decisions have

affirmed that states hold concrete and enforceable obligations to align their climate policies and actions with climate change goals. In this context, courts apply existing fundamental rights instruments in the context of climate action and use the preamble and provisions of the Paris Agreement as interpretive guidance. As seen in the analysed cases, citizens and civil society organisations have crucial roles. The young claimants in *Neubauer*, the elderly women's association in *KlimaSeniorinnen*, and the Indigenous Torres Strait Islanders all exemplify how affected communities, supported by NGOs, can operationalise abstract climate goals through strategic litigation. It can be concluded that they have crucial roles in initiating climate change litigation and therefore act as a controlling factor for countries in the realisation of climate change mitigation and adaptation measures.

Од принципа до праксе: климатска правда у савременој јуриспруденцији о климатским променама

Софија НИКОЛИЋ ПОПАДИЋ,¹ Ивана СТЈЕЉА²

Апстракт: Последице климатских промена нису равномерно распоређене, те они који најмање доприносе климатској кризи често сносе најтеже последице. Стога климатске промене не треба посматрати искључиво као еколошки проблем, већ и као велики изазов за људска права и равноправност. Овај чланак анализира појам и основне елементе климатске правде, ослањајући се на теоријски оквир еколошке правде који је развијао Дејвид Шлосберг. Једно од кључних истраживачких питања односи се на то у којој мери је концепт климатске правде препознат у међународним климатским споразумима. Истраживање показује да је у оквиру међународног правног оквира дистрибутивна правда само делимично препозната, да се остваривање процесног елемента климатске правде може ослањати претежно на национални правни оквир, као и на комплементарне међународне еколошке прописе, док правда као друштвена препознатљивост углавном остаје на теоријском нивоу, што наглашава значај инструмената људских права. Анализа у оквиру овог истраживања обухвата и одабране случајеве климатских парница, са циљем да се испита како се у судским одлукама рефлектују дистрибутивна правда, процесна правда и правда као друштвена препознатљивост. Значајне одлуке међународних и националних судова показују да државе имају обавезу да своје политике ускладе са циљевима у области климатских промена. Истраживање додатно истиче кључну улогу грађана и цивилног друштва у достизању климатске правде кроз судске поступке, при чему они делују као централни актери у позивању држава на одговорност за спровођење обавеза у вези са ублажавањем и прилагођавањем климатским променама.

Кључне речи: судска пракса у области климатских промена, Париски споразум, климатске парнице, људска права, ублажавање климатских промена и прилагођавање.

¹ Научна сарадница, Институт друштвених наука, Београд, Србија. E-mail: snikolic@idn.org.rs, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5938-4462>.

² Научна сарадница, Институт друштвених наука, Београд, Србија. E-mail: istjelja@idn.org.rs, ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-8964-5427>. Аутор за кореспонденцију.

Увод

Последице климатских промена су обимне и вишеструке. Оне обухватају екстремне климатске догађаје, попут интензивних падавина и поплава, као и дуготрајне суше у регионима у којима такви услови раније нису били уобичајени (Nikolić Popadić 2025a, 146). Једну од последица глобалног загревања представља и пораст нивоа мора, који је у периоду од 1901. до 2018. године је износио 20 cm, погађајући становништво у приобалним подручјима (UN IPCC 2023, 5). Процењује се да се на глобалном нивоу 3,6 милијарди људи налази у подручјима са високим степеном рањивости на ефекте климатских промена (UN IPCC 2023, 5; Nikolić Popadić 2025a, 147). Ову тенденцију је додатно потврдило лето 2024. године, које је забележено као најтоплије лето на глобалном нивоу од почетка систематских посматрања, чиме је потврђен убрзани тренд глобалног загревања (NASA 2024). Ефекти климатских промена утичу на продубљивање постојећих друштвених неједнакости, на глобалном и на националном нивоу (Zahnnow et al. 2025, 5), будући да последице климатске кризе нису равномерно распоређене међу становништвом. Главни емитери гасова са ефектом стаклене баште често нису они који трпе најтеже негативне последице климатске кризе. Парадоксално, државе и друштвене групе које су најмање допринеле глобалним климатским променама данас се суочавају са неким од њихових најозбиљнијих последица.

Из тог разлога, политике и мере у области климатских промена се више не могу посматрати искључиво као питање заштите животне средине, већ морају бити препознате и као питање основних људских права и социјалне правде. Климатска правда подразумева признавање неједнаких последица климатских промена по рањиве заједнице и будуће генерације (CJGA n.d.). Државе, заједнице и појединци са минималним доприносом климатској кризи и ограниченим адаптационим капацитетима несразмерно су изложени климатским ризицима и сnose највећа оптерећења, а овај феномен се у литератури означава као „двострука неједнакост“ (Levy, Martin-Moreau and Ménascé 2022, 8). Сходно томе, управљање климатским питањима, креирање политика и њихова примена морају почивати на принципима људских права и равноправности.

Климатска правда је, поред тога, чврсто уткана у оквир Циљева одрживог развоја (у даљем тексту: ЦОР). Иако ЦОР 13 непосредно регулише политике и мере у области климатских промена, последице климатских промена прожимају низ других циљева, укључујући искорењивање сиромаштва (ЦОР 1), здравље (ЦОР 3), родну равноправност (ЦОР 5),

смањење неједнакости (ЦОР 10) и приступ правди и одговорним и инклузивним институцијама (ЦОР 16) (UN SDG 2015). Сходно томе, климатска правда је саставни елемент остваривања ЦОР и не може бити третирана као споредно или секундарно питање.

Циљ овог истраживања је да процени у ком обиму су идеја климатске правде, као и шири концепти социјалне правде и људских права, уграђени у међународно право климатских промена и судску праксу. Прецизније, истраживање испитује да ли су три кључна елемента климатске правде, које је дефинисао Дејвид Шлосберг (Schlosberg 2004), а то су дистрибутивна правда, процесна правда и правда као друштвена препознатљивост, заступљени у међународним споразумима и судским одлукама. Овај рад се ослања на Шлосбергов (Schlosberg 2004) теоријски оквир, који је изворно обликован за потребе дефинисања еколошке правде, и примењује се као аналитичка призма за разумевање климатске правде. Основна хипотеза је да, иако су аспекти климатске правде присутни у међународном праву и судским поступцима, значајне празнине и даље постоје између теоријских начела и њихове практичне примене.

Ради испитивања ове хипотезе, рад комбинује доктринарну правну анализу са методом анализе судске праксе. Анализирани су међународни климатски споразуми ради процене обима у ком су у њих уграђени елементи климатске правде, а одабрани предмети из климатске судске праксе испитани су с циљем разумевања начина на који судови тумаче и примењују ова начела. Посебна пажња посвећена је улози појединаца и цивилног друштва у остваривању климатске правде коришћењем правних механизма. Рад синтетизује ове налазе како би указао на јаз између теорије климатске правде и њене присутности у међународном правном и политичком оквиру.

Концепт и елементи климатске правде

Концепт климатске правде наглашава праведну расподелу климатских ризика и одговорности између актера са значајним ресурсима и оних са ограниченим адаптационим капацитетима. Структурне неједнакости које рањиве популације чине највише изложеним и најмање опремљеним за реаговање на климатске промене чине темељ климатске неправде. Сходно томе, политике и мере у области климатских промена требало би да буду осмишљене и спровођене кроз оквир заснован на људским правима, који

институционализује равноправност и социјалну правду у свим сферама управљања климатским питањима и развоја политика (Stjelja 2025). Доминантни дискурс у области климатске правде традиционално је почивао на премиси да они са минималним доприносом климатској кризи сносе неке од њених најтежих последица (Burnham et al. 2013; Okereke and Coventry 2016). Новија литература, међутим, ставља нагласак на укључивање социјалне правде и равноправности у осмишљавање и примену политика и мера у области климатских промена (Owen 2021; Coggins et al. 2021; Coolsaet et al. 2025).

Климатска правда обухвата неколико међусобно повезаних елемената. Различити теоретичари концепт климатске правде дефинишу кроз различите скупове елемената, што одражава разнородне нормативне и аналитичке приступе у овој области (Walker et al. 2024). Теоријски оквир Дејвида Шлосберга о еколошкој правди широко је примењиван у литератури о климатској правди (Schlosberg and Collins 2014). Шлосберг (Schlosberg 2004) концептуализује еколошку правду као вишедимензионални конструкт који обухвата три међусобно повезане димензије: дистрибутивну правду, процесну правду и правду као друштвену препознатљивост. Шлосберг (Schlosberg 2004) истиче да дистрибутивна правда подразумева „праведну расподелу еколошких користи и терета“, а да се процесна еколошка правда тиче тога ко учествује у процесу доношења одлука и у којој мери утиче на еколошке одлуке. Правда као друштвена препознатљивост односи се на питање чији се интереси, потребе и ставови узимају у обзир приликом доношења одлука, тј. на признање специфичности друштвених група у тим процесима (Schlosberg 2003; 2004). Шлосберг (Schlosberg 2007, 98) нарочито наглашава плуралистичку природу еколошке правде, повезаност њених елемената и њихов међусобни однос. Шлосбергово становиште да ова три елемента чине теоријски концепт еколошке правде постало је све заступљеније и у литератури о климатској правди (Sikor 2013; Walker 2012; Kortetmäki 2017; Benjaminsen 2020). Надовезујући се на Шлосбергов оквир, други аутори проширили су његов обим увођењем додатних димензија, попут међугенерациске и ресторативне правде, праведне транзиције (Walker et al. 2024). Шлосбергова идеја о три кључна елемента еколошке правде проистекла је из посматрања и анализе еколошких покрета и усвојена је од стране многих аутора.

У оквиру овог теоријског оквира, први елемент климатске правде је дистрибутивна правда. Дистрибутивна еколошка, а тиме и климатска правда, односи се на праведну расподелу еколошких и климатских ризика,

терета и користи међу различитим друштвеним групама (Kuehn 2000). Она поставља суштинска питања у вези са праведношћу: да ли сви појединци и заједнице подједнако сnose последице поплава, суша или загађења? Да ли уживају равноправан приступ чистом ваздуху, води, земљишту, обновљивим изворима енергије и ресурсима неопходним за прилагођавање климатским променама? Одричан одговор на наведена питања указује на постојање системске неправде. Дистрибутивна правда стога захтева препознавање таквих неједнакости и обезбеђивање да еколошки терети и терети климатске кризе буду праведно расподељени, као и да користи зелене транзиције буду доступне свим друштвеним групама (Stjelja 2023, 20).

У великом делу Европе, ромска заједница се суочава системским препрекама, укључујући неадекватне стамбене услове, висок степен сиромаштва и постојање препрека у остваривању основних права, приступу јавним услугама и енергији. На пример, према подацима Агенције Европске уније за основна права (EU FRA 2022, 71), чак 23% Рома у европским земљама живи у подручјима несразмерно погођеним еколошким проблемима попут загађења, прашине, дима, непријатних мириса или загађене воде. Дистрибутивна димензија еколошке правде привукла је ограничену пажњу научне и стручне јавности у Европи, изузев у Уједињеном Краљевству, где је формално призната као водеће начело у еколошким политикама (Stjelja 2023, 29). Упркос растућој пажњи коју добија у литератури, дистрибутивни елемент климатске правде остаје недовољно истражен, остављајући значајне емпиријске и политичке празнине (Kalfagianni and Meisch 2020, 211).

Други елемент климатске правде је процесна правда и подразумева транспарентан, инклузиван и правичан процес доношења климатских одлука. Процесна еколошка и климатска правда захтевају да би сви појединци, а нарочито они на које еколошки проблеми или климатске промене највише утичу, требало да имају могућност да учествују у обликовању климатских прописа, политика, управних аката и мера (Schlosberg 2007, 25–26). Кључни механизам за остваривање овог начела је учешће јавности, што обухвата укључивање грађана и организација цивилног друштва у поступак израде закона, стратегија и управних аката, као и приступ еколошким и климатским информацијама и делотворним правним средствима (Schlosberg 2007, 25–26). Процесна правда захтева да се свим друштвеним групама омогући равноправан приступ овим поступцима и да се њихови ставови укључе у сваку од фаза доношења одлука и на свим нивоима управљања. Наиме, без доследног остваривања

начела владавине права и демократије, остваривање климатске правде у суштинском смислу остаје недостижно (Stjelja 2023, 301).

Остваривање и процесног елемента климатске правде није довољно за остваривање климатске правде, већ представља минималан услов. (Schlosberg 2007, 91). Неопходно је уважавање различитих околности, искустава, знања и потреба свих друштвених група којих су политике и мере климатских промена тичу. Ово разумевање чини основу правде као друштвене препознатљивости, тј. треће димензије климатске правде. Правда као друштвена препознатљивост превазилази пуко учешће јавности, захтевајући да поступци доношења одлука уважавају различите идентитете и културне и друштвене реалности погођених заједница (Drenovak-Ivanović 2014, 32). Она обезбеђује да доношење одлука не буде само формално инклузивно, већ и да суштински одговори на ставове, знања, потребе и искуства различитих друштвених група. Признање идентитета, перспектива и знања које учесници уносе у процесе доношења одлука подједнако је важно као и осигурање њиховог формалног укључивања (Schlosberg 2004, 517–540).

Сродна и комплементарна димензија је међугенерациска правда, која се односи на етичку и правну одговорност садашње генерације да делује на начин који не намеће несразмерна оптерећења будућим генерацијама. Климатска правда стога захтева доношење одлука које је разумно у садашњости и праведно према будућности, штитећи права и добробит генерација које тек долазе (Quinti and Marta 2025).

Начело праведне транзиције представља значајан стуб климатске правде. Оно за циљ има обезбеђивање правичног и инклузивног прелаза ка угљенично неутралној будућности, тако да ниједан појединац нити заједница не буде изостављен (McCauley and Heffron 2018, 1–7). Циљ превазилази пуко смањење емисија гасова са ефектом стаклене баште и укључује промене које су социјално праведне, партиципативне и усклађене с потребама оних који сnose највећи терет. Начело праведне транзиције неће бити даље анализирано у овом раду, будући да је фокус усмерен на дистрибутивни и процесни елемент климатске правде, као и правде као друштвене препознатљивости, а праведна транзиција примарно адресира економске и радне аспекте климатске политике.

У наредним одељцима, ауторке ће, ослањајући се на Шлосбергов теоријски оквир, испитати у ком обиму су три кључне димензије: дистрибутивна правда, процесна правда и правда као друштвена

препознатљивост уграђене у међународне споразуме о климатским променама и обухваћене међународном климатском јуриспруденцијом.

Да ли је климатска правда препозната у релевантним међународним споразумима?

У овом одељку ћемо анализирати међународне споразуме о климатским променама и обим у ком су климатска правда и њени кључни елементи заступљени у тим документима. Анализирани су Оквирна конвенција Уједињених нација о климатским променама (у даљем тексту: *UNFCCC*), Кјото протокол и Париски споразум, будући да они чине основни уговорни оквир међународног климатског права, док инструменти меког права попут Акционих планова за родну равноправност и одлука Конференције страна (у даљем тексту: *COP*) нису у фокусу овог рада. Анализа је усредсређена на дистрибутивне и процесне аспекте климатске правде, као и на правду као друштвену препознатљивост. Посебна пажња посвећена је начелу „заједничких, али диференцираних одговорности и одговарајућих способности“ (у даљем тексту: *CBDR-RC*), које представља израз дистрибутивне климатске правде.

Потреба за усклађеним међународним деловањем ради суочавања са климатском кризом формално је препозната тек крајем двадесетог века, иако су научни докази о изменама климатских услова и антропогеним факторима који томе доприносе препознати знатно раније (Nikolić Popadić 2023, 171). Током већег дела двадесетог века, примарна пажња међународних организација била је усмерена на питања заштите животне средине, док су се климатске промене као посебно и глобално значајно питање издвојиле тек у каснијим деценијама (Nikolić Popadić 2023, 171). Данас се оне убрајају међу најважније глобалне изазове, који захтевају трајан, координисан и правно утемељен међународни одговор. Посебна пажња климатским променама на глобалном нивоу је посвећена 1992. године усвајањем *UNFCCC*, чији је циљ одржавање концентрација гасова са ефектом стаклене баште у атмосфери на нивоима који спречавају опасне антропогене утицаје на климатски систем (*UNFCCC* 1992, Art. 2). Ради операционализације *UNFCCC*, 1997. године је усвојен Кјото протокол са циљем обавезивања држава на ограничавање и смањење емисија гасова са ефектом стаклене баште (*Kyoto Protocol* 1997, Art. 2, 3). Доха амандман на Кјото протокол, који укључује обавезе за други обавезујући период, је

усвојен 2012. године (Doha amendment 2012). Иако већ деценијама постоје међународни споразуми, анализе показују да њихови циљеви нису у потпуности остварени на глобалном нивоу (Nikolić Popadić 2024, 91–92; Rosen 2015). Године 2015. је усвојен Париски споразум као правно обавезујући међународни уговор, којим се поставља циљ ограничавања повећања глобалне просечне температуре на знатно испод 2°C у односу на преиндустријске нивое, уз настојање да то буде 1,5°C, имајући у виду значајно смањење климатских ризика и последица које би такво ограничење донело (Paris Agreement 2015, Art. 2). На Конференцији УН о климатским променама 2021. године усвојен је Глазговски климатски пакт, који садржи одлуке о отпорности на климатске промене, о неопходности смањења гасова са ефектом стаклене баште и обезбеђивања финансирања за ове мере. Стране су први пут позване да убрзају напоре за смањење неограничене производње енергије из угља и постепено укину неефикасне субвенције за фосилна горива (Glasgow Climate Pact 2021, 36; Mihajlov and Aleksić 2023, 41–43).

У погледу климатске правде, UNFCCC је увео начело *CBDR-RC*, признајући да су развијене земље у већој мери допринеле емисијама гасова са ефектом стаклене баште и да стога треба да сnose већу одговорност за ублажавање климатских промена. Овом Конвенцијом поменуто начело успостављено је као камен темељац климатске правде. Кјото протокол ојачао је начело *CBDR-RC*. Усвајање Париског споразума означило је концептуалну промену у приступу климатским променама, у погледу обавезе смањења емисија гасова са ефектом стаклене баште, одступило се од круте поделе између индустријализованих, односно високо развијених и земаља у развоју (Todić 2023, 14).

Сви поменути споразуми показују да деценијама постоје настојања да се утврде глобални циљеви и мере намењене смањењу глобалног загревања, ублажавању последица климатских промена, омогућавању прилагођавања и доприносу климатској правди. Поставља се питање да ли су та настојања донела жељене резултате и да ли постоје реални изгледи за остваривање циљева дефинисаних наведеним споразумима.

Овом питању се може приступити на различите начине. До једног одговора се може доћи кроз анализу одредаба Париског споразума и њихове примене. У складу са Споразумом, стране треба да припреме, доставе и испуне узастопне национално утврђене доприносе чијем остваривању теже, а истовремено да спроводе мере ублажавања на националном нивоу ради остваривања циљева из тих доприноса (Paris Agreement 2015, Art. 4). Дакле, државе имају кључну улогу у остваривању

глобалних циљева. У том контексту, треба истаћи да се примењује начело *CBDR-RC*, уз уважавање различитих националних околности (Paris Agreement 2015, Art. 4). Овај оквир успоставља диференцирани систем обавеза међу државама. Развијене земље обавезне су да теже апсолутним циљевима смањења емисија који покривају читаве националне привреде. Насупрот томе, земље у развоју подстичу се да ојачају своје мере ублажавања и да напредују ка циљевима смањења или ограничавања емисија на нивоу читаве привреде, уважавајући различите националне контексте. Најмање развијене земље и мале острвске државе у развоју могу формулисати и саопштавати политике са ниским емисијама гасова са ефектом стаклене баште у складу са својим посебним капацитетима и специфичним околностима (Paris Agreement 2015, Art. 4; Nikolić Popadić 2025b, 101). Према Тодићу, принцип једнакости и *CBDR-RC* „не подразумева суштинску диференцијацију по основу стварног учешћа у глобалним емисијама, доприноса настанку проблема као таквог, могућности учешћа у његовом решавању“ (Todić 2023, 25; Nikolić Popadić 2025b, 101). „Париски споразум успоставља универзалну обавезу за све стране да смање емисије гасова са ефектом стаклене баште у складу са својим одговарајућим капацитетима, истовремено дајући земљама у развоју посебан статус кроз диференцирано утврђивање права и одговорности развијених земаља“ (Nikolić Popadić 2025b, 101; Todić 2023, 25). Расправа о правичности расподеле терета суочавања са климатским променама међу државама изузетно је сложена, а јаснији критеријуми могли би унапредити ефикасност система (Todić 2023, 24), а тиме и остваривање климатске правде.

Сходно томе, може се закључити да обавезе међу државама могу значајно да се разликују. Поставља се питање да ли је овакав приступ донео жељене резултате. Истраживања из 2023. године дају забрињавајуће резултате и прогнозе. Према Извештају о јазу у емисијама Програма УН за животну средину из 2023. године, уколико се настави са применом тренутне политике, процењује се да ће температура порасти за 3°C (UNEP 2023a, xxii), чиме би се премашио циљ утврђен Париским споразумом. Уколико се безусловни национално утврђени доприноси у потпуности спроведу, температура ће, према пројекцијама, порасти за 2,9°C (UNEP 2023a, xxii, 31). Из тога произлази закључак да се чини мало вероватним да ће постављени циљеви бити остварени. У најоптимистичнијем сценарију, изгледи за ограничавање глобалног загревања на 1,5°C веома су мали, свега 14%, а пораст температуре за преко 2°C или 3°C је реалнији исход (UNEP 2023a, xxii). Ради остваривања циља ограничавања загревања на 2°C, пројектоване емисије гасова са ефектом стаклене баште за 2030. годину

требало би смањити за 28%, а ради ограничавања пораста температуре на 1,5°C за 42% (UNEP 2023a, xv). Ипак, забележене су извесне промене у правцу смањења емисија гасова са ефектом стаклене баште. До септембра 2023. године, стране које заједно чине 82% глобалних емисија гасова са ефектом стаклене баште усвојиле су обавезе нулте нето емисије кроз законодавство (27 страна), документе јавних политика као што су национално утврђени доприноси или дугорочне стратегије (54) или кроз најаве влада (16), при чему је 37% глобалних емисија обухваћено циљевима утврђеним за 2050. годину или раније, а 44% обавезама које се протежу и после 2050. године (UNEP 2023a, 20).

Париски споразум је први међународни правни документ у коме се изричито помиње концепт „климатске правде“. У преамбули се признаје значај концепта „климатске правде“ у климатским акцијама и потврђује да стране, приликом адресирања климатских промена, треба да „поштују, промовишу и узимају у обзир своје одговарајуће обавезе у вези са људским правима, правом на здравље, правима аутохтоних народа, локалних заједница, миграната, деце, особа са инвалидитетом и лица у рањивом положају, те правом на развој, као и родном равноправношћу, оснаживањем жена и међугенерациском правичношћу“ (Paris Agreement 2015, preamble). Чланом 7 став 5. додатно се наглашава да мере прилагођавања треба да препознају рањиве групе и заједнице. Ово признање наглашава све веће разумевање да ефикасне климатске акције морају бити засноване на начелима праведности, инклузивности и поштовања људских права. Повезивањем политика и мера у области климатских промена са људским правима, рањивим групама и социјалном правдом, Париски споразум интегрише дистрибутивну климатску правду у нормативне основе глобалног климатског управљања.

Најважнији аспекти процесне правде обухватају три елемента: приступ информацијама, делотворно учешће јавности и заштиту поменутих права у поступцима пред надлежним органима (Schlosberg 2007, 25–26). У својој преамбули Париски споразум истиче значај учешћа јавности, приступа информацијама и сарадње на више нивоа за питања уређена Споразумом, док члан 7(5) захтева да прилагођавање буде вођено партиципативним и транспарентним приступом. Члан 12 наглашава сарадњу међу странама ради промовисања ширег јавног учешћа и бољег приступа информацијама. Сходно томе, Париски споразум инкорпорира прва два елемента процесне правде: приступ информацијама и укључивање јавности у процес доношења одлука.

Иако наглашава важност учешћа и транспарентности у управљању климатским политикама, Споразум не гарантује изричито приступ правосуђу. Самим тим, остваривање приступа правној заштити у климатским питањима у великој мери зависи од националног законодавства и комплементарних међународних инструмената, попут Архуске конвенције или Споразума из Ескасуа, који изричито штите сва три елемента учешћа јавности. Ови комплементарни инструменти признају важну улогу коју у заштити животне средине имају појединци, цивилно друштво и приватни сектор. Сходно томе, организације цивилног друштва, локални покрети, представници јавности и научне заједнице одиграли су кључну улогу у обликовању политика у области животне средине, развоју климатских парница и промовисању еколошке и климатске правде.

Расправе и идеје о еколошкој правди као друштвеној препознатљивости заступљеније су у теоријским расправама у оквиру политичке теорије, политичке филозофије, антропологије, политике у области животне средине и социологије него у расправама у домену еколошког права (Stjelja 2023, 38–39). Идеја друштвене препознатљивости свих друштвених група није експлицитно уграђена у еколошке правне инструменте. Ипак, у Париском споразуму наводи се да „мере прилагођавања треба да се заснивају не само на најбољој доступној науци, већ и на традиционалним знањима, знањима аутохтоних народа и локалним знањима” (Paris Agreement 2015, Art. 7(5)). Будући да друштвена препознатљивост обухвата специфичне потребе, искуства и знања различитих друштвених група, може се закључити да Париски споразум делимично признаје овај елемент климатске правде. Конкретно, Споразум признаје значај знања одређених заједница у процесима доношења одлука, што представља један од централних аспеката правде као друштвене препознатљивости.

Практичан значај анализираног члана 7 Париског споразума у великој мери зависи од начина на који су државе операционализовале обавезе прилагођавања на националном нивоу. Већина држава (81%) укључила је компоненту прилагођавања у своје национално утврђене доприносе. Резултати истраживања из 2024. године показују да је 37% држава израдило национални план прилагођавања, а 38% изразило намеру да то учини, уз назначен временски оквир за израду, ажурирање и имплементацију (UN 2024, 33). Услед ограниченог обима овог рада, није могуће анализирати све планове прилагођавања и њихову примену на националном нивоу, али ће релевантне националне мере бити поменуте у оквиру анализе предмета из судске праксе.

Климатски спорови — људска права и климатска правда

У овом делу рада разматрани су одабрани климатски спорови уз процену и анализу у којој мери се у њима одражавају три елемента климатске правде: дистрибутивна правда, процесна правда и правда као друштвена препознатљивост. Анализа је усмерена на значајне одлуке међународних и националних тела које су привукле пажњу научне и шире јавности. Кроз анализу ових случајева, испитујемо начин на који судови и тела за људска права тумаче и примењују начела социјалне правде, учешћа јавности и препознају потребе угрожених друштвених група.

Пре анализе судске праксе, важно је напоменути скорашња дешавања у овој области. Међународни суд правде (у даљем тексту: МСП) издао је 2025. године Саветодавно мишљење о обавезама држава у погледу климатских промена. МСП је навео да државе имају обавезујуће обавезе на основу различитих извора међународног права да заштите „климатски систем и друге делове животне средине од антропогених емисија гасова са ефектом стаклене баште” и да „повреда било које обавезе од стране државе... представља међународно противправни акт који повлачи одговорност те државе” (ICJ 2025, 1, 27). Кључни аспект Мишљења је изричита повезаност климатских обавеза са међународним правом људских права. Суд признаје да негативни ефекти климатских промена представљају озбиљне ризике за делотворно уживање људских права, нарочито за рањиве групе (попут аутохтоних народа, деце, жена, особа са инвалидитетом), и да државе морају да усвоје мере ублажавања и прилагођавања, као и регулаторни оквир, уз дужно поштовање заштите људских права (ICJ 2025, 10, 18, 19). С обзиром на то да је Мишљење скорашњег датума, његове импликације, иако није правно обавезујуће, биће видљиве у наредним годинама.

На глобалном нивоу, број климатских спорова је у порасту. У 2017. години евидентирано је 884 климатска предмета, а до краја 2022. тај број порастао је на 2.180 предмета (UNEP 2023b, 12). Најновији подаци Истраживачког института Грантам за климатске промене и животну средину из 2024. године показују да тај број и даље расте, достижући 2.666 предмета у 55 земаља³ (Setzer and Higham 2024, 10). Расподела предмета међу државама је неравномерна. Највећи број предмета регистрован је у

³ Видети: (Columbia Law School n.d.). Постоји могућност да климатски предмети постоје и у другим земљама које, нажалост, нису евидентирани у тој бази података.

Сједињеним Америчким Државама (UNEP 2023b, 15; Setzer and Higham 2024, 10), затим следи Аустралија, док је Уједињено Краљевство на трећем месту. Остале земље са већим бројем предмета су „Бразил, Нови Зеланд, Немачка, Француска, Шпанија, Мексико и Индија“ (UNEP 2023b, 18).

Поред тога, јавља се иницијатива за препознавање екоцида као међународног злочина који је усмерен на адресирање најтежих облика угрожавања животне средине, укључујући и оне у вези са климатским променама. Препознавањем екоцида проширује се правна одговорност, што може додатно ојачати правну заштиту.

Анализа климатских спорова указује на могуће њихово груписање у одређене категорије. Једну категорију чине предмети у вези са повредом људских права као последица климатских промена. У оквиру ове категорије могуће је направити разлику између међународних предмета, предмета на регионалном нивоу и предмета на националном нивоу. Уопштено говорећи, постоји растући тренд употребе аргумената о људским правима у климатским предметима (Setzer and Higham 2024, 15). Надлежни органи почињу да тумаче и примењују обавезе које произлазе из климатског права у контексту заштите људских права (Wewerinke-Singh and Maxwell 2025, 193).

Један од предмета у коме су разматрана људска права, а нарочито право на живот зајемчено Међународним пактом о грађанским и политичким правима (у даљем тексту: МПГПП), је предмет *Daniel Billy and Others v. Australia* (Daniel Billy 2022). Подносиоци притужбе, осам лица припадника аутохтоне мањинске групе са острва Торес Стреит навели су у притужби из маја 2019. године да је Аустралија, као страна МПГПП, повредила обавезу заштите људских права тиме што није применила довољне мере ублажавања и прилагођавања климатским променама (Communication 2019). Подносиоци притужбе истакли су да су промене у климатским и временским условима угрозиле њихове традиционалне праксе, културу и средства за живот.

У одлуци од 22. септембра 2022. године, Комитет УН за људска права утврдио је да је Аустралија повредила права подносилаца по МПГПП тиме што није усвојила одговарајуће мере прилагођавања ради заштите острва Торес Стреит од штете проузроковане климатским променама (Lentner and Cenin 2024, 136). Реч је о преломној одлуци, која представља први случај у ком је једно тело УН „утврдило повреду људских права услед неодговарајуће климатске политике“ (Lentner and Cenin 2024, 142). У погледу права на живот, Комитет је нагласио да су „еколошка деградација,

климатске промене и неодрживи развој“ међу најозбиљнијим и најжитнијим претњама уживању овог права, и за садашње и за будуће генерације (*Daniel Billy* 2022, 12).

Поред тога, Комитет је утврдио да је Аустралија повредила право на уживање културе (члан 27) одлагањем примене мера прилагођавања. Комитет је признао да аутохтони народи имају неотуђиво право на земљиште и природне ресурсе које су историјски користили за обезбеђивање егзистенције и очување свог културног идентитета. Истовремено, наглашено је да су индивидуална права зајемчена чланом 27 уско повезана са „способношћу мањинске групе да одржи своју културу, језик или религију“ (*Daniel Billy* 2022, 16). Будући да је Комитет утврдио да је Аустралија пропустила да заштити право на уживање културних права мањинске друштвене групе тиме што није благовремено усвојила одговарајуће мере прилагођавања, овај предмет одражава не само климатску правду као дистрибутивну правду, признавањем неравномерне расподеле климатских ризика и терета које сnose аутохтоне заједнице, већ и правду као друштвену препознатљивост, јер потврђује специфичне потребе, културу и традиције ове друштвене групе.

У погледу људских права и обавеза влада да делују у вези са климатском кризом, значајно је анализирати пресуду Европског суда за људска права (у даљем тексту: ЕСЉП) у предмету *Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and Others v. Switzerland*, донету 9. априла 2024. године. Овај предмет широко је признат у литератури као преломни и означава значајан напредак у глобалној климатској јуриспруденцији, као и у развоју повезаности климатских промена и људских права.

Суд је по први пут применио Европску конвенцију о људским правима (у даљем тексту: ЕКЉП) у контексту климатских промена и утврдио да државе имају позитивну обавезу да заштите права грађана деловањем у области климатских промена. Одлука је такође допринела развоју тумачења активне легитимације (*locus standi*) за организације цивилног друштва укључене у политике и мере у области климатских промена, чиме је унапређена процесна климатска правда. *KlimaSeniorinnen* је заступао преко 2.000 старијих жена и четири индивидуалне подносиољке представке, које су тврдиле да климатске промене утичу на њихово здравље и да Швајцарска није предузела довољне мере против климатских промена тиме што свој национални допринос утврђен међународним правом није пренела у домаће право и тиме што није постигла „стваран напредак у формално ажурираном национално утврђеном доприносу“ (*KlimaSeniorinnen* 2024, para. 76). Такође је наведено да „путање смањења

емисија нису у складу са ограничењем од 1,5°C" (*KlimaSeniorinnen* 2024, para. 76).

Пресуда потврђује да ЕКЉП обавезује државе да предузму делотворне мере ублажавања климатских промена услед повезаности климатских ризика са људским правима (*KlimaSeniorinnen* 2024, para. 544–545). Обавеза подразумева да се „усвоје и делотворно примењују у пракси прописи и мере способни да ублаже постојеће и потенцијално неповратне будуће ефекте климатских промена“ (*KlimaSeniorinnen* 2024, para. 544). *KlimaSeniorinnen* успоставља нарочито снажан преседан и ојачава приступ заснован на правима. У пресуди је ЕСЉП применио три кључна елемента добре праксе. Признао је тренутне и будуће утицаје климатских промена на људска права, потврдио обавезу државе да предузима и спроводи климатске акције ради заштите људских права, и ослонио се на међународно право животне средине и најбоља доступна научна сазнања приликом тумачења тих обавеза (Wewerinke-Singh and Udell 2025, 488).

Предмет *KlimaSeniorinnen* садржи основне димензије климатске правде дистрибутивну, процесну правду и правду као друштвену препознатљивост. У дистрибутивном смислу, предмет наглашава несразмерну рањивост старијих жена на штетне ефекте климе (*KlimaSeniorinnen* 2024, para. 377), јер су изложене несразмерним здравственим ризицима услед екстремних топлотних таласа. У погледу приступа правосуђу као процесног елемента климатске правде, пресуда у предмету *KlimaSeniorinnen* је донела значајан развој тиме што је признала допуштеност представке удружења пред ЕСЉП. У овом предмету, ЕСЉП није признао статус жртве за четири индивидуалне подносиољске, али је признао активну легитимацију њиховом удружењу, *KlimaSeniorinnen*, које је заједнички заступало своје чланове. Ово представља важан корак ка омогућавању удружењима да покрећу климатске предмете пред Судом у корист погођених друштвених група (Anuer 2024, 132). Најзад, правда као друштвена препознатљивост одражена је у признању Суда да су старије жене посебна, нарочито рањива друштвена група са специфичним потребама и искуствима која мора бити уважена у политикама и мерама климатских промена. Суд се позвао на Аналитичку студију о промовисању и заштити права старијих лица у контексту климатских промена Канцеларије Високог комесара за људска права из 2021. године (ОНСНР 2021), у којој се закључује да су „старије жене генерално рањивије“ услед дужег животног века, вишег степена сиромаштва, здравствених ризика и социјалне изолације (*KlimaSeniorinnen* 2024, para. 185). Оне су у несразмерној мери изложене климатским ризицима попут екстремних топлотних таласа, загађења и економске

несигурности. Родне друштвене улоге додатно обликују ове рањивости: иако старији мушкарци могу патити од изолације, старије жене се чешће суочавају са занемаривањем, злостављањем или чак насиљем, нарочито у кризним ситуацијама (*KlimaSeniorinnen* 2024, para. 185). Иако је Суд признао вишеструке рањивости, интерсекцијски приступ рањивости није добио на значају у образложења суда (Heri 2025). Изричитој интерсекцијски приступ вишеструко угроженим друштвеним групама могао би ојачати образложење Суда и унапредити његов допринос у области остваривања климатске правде.

Имајући у виду централну улогу ЕУ у политици и мерама климатских промена, анализирана је јуриспруденција Суда правде Европске уније (у даљем тексту: СПЕУ) и његов приступ корелацији климатских промена и људских права. Један закључак је да СПЕУ у претежном броју случајева одбија захтеве у вези са људским правима у предметима који се тичу климатских промена. Најчешћи разлог је то што СПЕУ углавном утврђује да подносиоци не испуњавају услов да су појединачно погођени и да стога немају активну процесну легитимацију за оспоравање аката (ECtHR-FRA 2025, 8). У предмету *Carvalho and Others v Parliament and Council, C-565/19*, 36 физичких лица из породица које раде у пољопривреди или туризму у Немачкој, Француској, Италији, Португалу, Румунији, Кенији и Фиџију и Шведско удружење младих Сами, „оспорили су три прописа ЕУ усвојена ради омогућавања ЕУ да испуни свој циљ смањења емисија гасова са ефектом стаклене баште за 40 посто у поређењу са нивоима из 1990. Подносиоци су тврдили да је овај циљ недовољан и да повређује (ECtHR-FRA 2025, 8) право на равноправност и недискриминацију (члан 21) Повеље о основним правима Европске уније (у даљем тексту: Повеља), право на рад (члан 15 став 1), право на имовину (члан 17 став 1) и права детета (члан 24) (*Carvalho* 2021).

Међутим, СПЕУ је тужбу одбацио због недостатка процесне легитимације. Суд је утврдио да се, према устаљеној судској пракси на коју Лисабонски уговор није утицао, физичка или правна лица сматрају појединачно погођеним само ако их оспорена мера погађа због одређених особина које су им својствене или околности које их издвајају од свих других лица, чиме их индивидуализује на исти начин као адресата акта (*Carvalho* 2021). СПЕУ је закључио да се акти о чијем је оспоравању реч не могу сматрати актима који на подносиоце утичу услед неких посебних особина, те да они нису успели да докажу да их оспоравана решења индивидуално издвајају у односу на сва друга погођена лица (*Carvalho* 2021). СПЕУ је утврдио да климатске промене на подносиоце утичу на исти

начин као и на шири круг јавности, чак и ако се степен штете разликује. Стога подносиоци нису имали процесну легитимацију. Овај предмет открива тренутна ограничења климатских судских поступака заснованих на људским правима у оквиру правосудног система ЕУ. На основу нашег истраживања може се закључити да иако СПЕУ признаје реалност утицаја климатских промена, рестриктивно тумачење процесне легитимације представља значајну препреку захтевима у области климатских права заснованим на људским правима. Климатске промене се у судској пракси третирају као штета која погађа широку јавност, а не као извор индивидуалних повреда права.

Национални судови су такође доносили пресуде о климатским променама и људским правима. Одлука у предмету *Urgenda Foundation v. State of the Netherlands* се сматра прекретницом у климатским судским поступцима, будући да је по први пут национални врховни суд обавезао владу да смањи емисије гасова са ефектом стаклене баште позивајући се на обавезе у области људских права (Spier 2020, 319). Године 2013, Фондација Ургенда, заједно са 886 холандских грађана, покренула је поступак против државе Холандије, тврдећи да климатска политика владе није довољна за спречавање опасних климатских промена. У одлуци из 2015. године, Окружни суд је прихватио захтев Ургенде и наложио „Држави да до краја 2020. смањи емисије за најмање 25% у поређењу са 1990. годином“ (*Urgenda Foundation* 2019). Године 2018, Апелациони суд потврдио је ту пресуду, а 2019. Врховни суд одлучио је у корист Ургенде.

Врховни суд је анализирао одредбе ЕКЉП, нарочито члан 2 (право на живот) и члан 8 (право на поштовање приватног и породичног живота), закључивши да ове одредбе обавезују државу да предузме разумне кораке ради спречавања непосредне опасности (*Urgenda Foundation* 2019). Апелациони суд је утврдио, а Врховни суд потврдио, да „политика Државе у погледу смањења гасова са ефектом стаклене баште очигледно не испуњава захтеве из чланова 2 и 8 ЕКЉП о предузимању одговарајућих мера ради заштите становника Холандије од опасних климатских промена“ (*Urgenda Foundation* 2019). Врховни суд је закључио да оба члана ЕКЉП треба тумачити на начин да „обавезују уговорне државе да дају свој ‘допринос’ у сузбијању те опасности“, без обзира на чињеницу да су климатске промене глобални проблем (*Urgenda Foundation* 2019). Овај предмет подстакао је покретање судских поступака у другим земљама, попут Белгије, Канаде, Колумбије, Ирске, Француске, Новог Зеланда, Норвешке, Уједињеног Краљевства, Швајцарске (*Urgenda* 2020) и Немачке где је 2021. донета значајна одлука. У предмету Ургенда, климатска правда

је примарно сагледана као питање дистрибутивне правде, будући да је Суд нагласио обавезу државе да правично смањи емисије гасова са ефектом стаклене баште ради заштите садашњих и будућих генерација од несразмерне климатски изазване штете, док се процесна правда огледала у потврди судског надзора и приступа правосуђу. Ипак, пресуда се није бавила климатском правдом као друштвеном препознатљивошћу, јер се Суд уздржао од адресирања друштвене рањивости или неједнаких утицаја климатских промена на одређене друштвене групе.

Дана 6. фебруара 2020. године, „група тинејџера и младих је поднела уставну жалбу Савезном уставном суду Немачке“ (*Neubauer et al.* 2021) због законодавног пропуста у вези са Савезним законом о заштити климе (у даљем тексту: СЗЗК) из 2019. Тврдили су да је дошло до повреде неколико основних права зајемчених Основним законом (*Grundgesetz* 1949) у вези са циљевима смањења емисија гасова са ефектом стаклене баште прописаним у СЗЗК. Прво је наведена повреда „основног права на достојанство, живот и физички интегритет прописаног Основним законом“ (*Grundgesetz* 1949, Art. 1, 2.2.), уз навод да „свако лице има право на живот и физички интегритет. Слобода личности је неповредива. У ова права може се задржати само на основу закона“ (*Grundgesetz* 1949, Art. 1, 2.2.). Сваки од ових чланова је разматран у вези са чланом 20а Основног закона у коме је наведено: „Свесна и своје одговорности према будућим генерацијама, држава ће штитити природне основе живота и животиња законодавством и у складу са законом и управним и судским деловањем, а све у оквиру уставног поретка“ (*Grundgesetz* 1949, Art. 20а). Подносиоци су такође тврдили да је дошло до повреде „члана 12 став 1 (слобода занимања) и члана 14 став 1 (гаранција имовине и права наслеђивања) Основног закона, као и повреде чланова 2 (право на живот) и 8 (право на поштовање приватног и породичног живота) ЕКЉП“ (*Neubauer et al.* 2021). Како је наведено у уставној жалби, повреда основних права проистекла је из циља „смањења гасова са ефектом стаклене баште за 55% у односу на 1990. годину до 2030. године“ (*Neubauer et al.* 2021), за који су подносиоци жалбе сматрали да је недовољан, и тврдили да тај циљ не одражава обавезе из Париског споразума. Подносиоци жалбе тврдили су да Немачка мора до 2030. смањити емисије за 70% у односу на нивое из 1990. године, а Савезни закон о заштити климе омогућава недовољна смањења и трговину емисијама, чиме се крше основна права (*Neubauer et al.* 2021).

У одлуци из априла 2021. године, Савезни уставни суд је утврдио да је законодавац повредио основна права тиме што није спровео довољне превентивне мере ради регулисања обавеза смањења емисија на начин

усаглашен са правима гарантованим уставом, при чему те обавезе могу постати знатно теже у наредним периодима због емисија које су дозвољене до 2030. године (*Neubauer et al.* 2021). Суд је нагласио да, у складу са начелом пропорционалности, ниједна генерација не сме присвојити несразмеран удео преосталог буџета за CO₂ уз минималан допринос смањењу емисија, чиме би будућим генерацијама наметнула тежак терет ублажавања и значајно ограничила њихове слободе, што су подносиоци жалбе описали као сценарио „хитног заустављања“ (*Neubauer et al.* 2021). Суд је додатно разјаснио да глобални карактер климатских промена не ослобађа државе домаћих уставних обавеза да предузимају климатске мере. Утврђено је да су уставне слободе које се односе на активности које стварају CO₂ суштински ограничене, јер такве емисије неповратно доприносе глобалном загревању, и законодавцу је уставно забрањено да дозволи неконтролисани даљи допринос развоју климатских промена (*Neubauer et al.* 2021). Суд је захтевао од законодавца да најкасније до 31. децембра 2022. усвоји одредбе за ревизију циљева смањења емисија за периоде после 2030. године, на начин одређен пресудом (*Neubauer et al.* 2021). У овом предмету Суд је дао значајне ставове у погледу узајамне повезаности климатских промена и основних права. Неке од главних тачака јесу да постоје уставна обавеза климатског деловања, дужност обезбеђивања права будућих генерација и неопходног поштовања начела пропорционалности. Овај случај такође показује да уставне жалбе групе младих особа могу заиста остварити утицај и довести до законодавних промена које доприносе постизању климатске неутралности и поштовању основних права.

Суштински аргумент предмета се тичао неправедне расподеле климатских оптерећења међу генерацијама. Процедурално, Суд је утврдио да су подносиоци жалбе индивидуално погођени будућим мерама смањења CO₂ и да распрострањеност утицаја не искључује индивидуалну погођеност (*Neubauer et al.* 2021, para. 110). Такође је признато да интереси младих и будућих генерација представљају ваљану основу за процесну легитимацију и приступ правној заштити (Abate 2025, 126).

Анализа случаја становника острва Топес Стреит, предмета *KlimaSeniorinnen, Urgenda Foundation v. State of the Netherlands* и *Neubauer et al. v. Germany* показује да климатски судски поступци могу ефикасно унапредити све димензије климатске правде. Иако су судови највише адресирали дистрибутивни и процесни аспект, ови случајеви такође показују постепено признавање специфичних потреба, искустава и знања рањивих група, наглашавајући потенцијал правосуђа да integriше рањивости и интерсекцијске аспекте у климатско деловање.

У овом раду смо се примарно фокусирали на успешне предмете у оквиру анализе корелације климатских промена, људских права и социјалне правде. Ипак, треба такође нагласити да смо током истраживања идентификовали значајан број предмета у којима исход није одговарао очекивањима подносилаца, као у анализираној пракси СПЕУ. До сличних резултата смо дошли и анализом појединих примера националних судских одлука укључују и предмет *Klimatická žaloba ČR v. Czech Republic*, у ком су тужиоци тврдили да државна неактивност у погледу заштите климе крши уставна права и нарушава међународне и европске правне обавезе у погледу смањења емисија гасова са ефектом стаклене баште у складу са циљевима Париског споразума и права ЕУ у области климе (*Klimatická žaloba ČR* 2025). У првом степену, тужиоци су делимично успели, али је у даљим инстанцама предмет одбачен, јер тужиоци нису пружили довољно образложења која указују на везу између неиспуњавања климатских циљева ЕУ и повреде основних права (Balounová 2025). Остали примери у којима је суд одбацио захтеве обухватају *Greenpeace v. Spain II*, који је одбачен због формалних недостатака и *Germán Espinosa Mejía v. Colombia*, који је одбачено зато „што тужилац није могао да заступа неодређену групу садашњих и будућих генерација“ (Auz 2025, 137–138). Одлуке којима се захтеви проглашавају недопуштеним или се захтеви одбацују из разлога ненадлежности, процесних препрека или недостатка процесне легитимације откривају структурна ограничења судских поступака као инструмента за остваривање климатске правде и указују на неуједначеност судског ангажовања у различитим правним системима. Значајан број климатских случајева је одбачен не зато што су судови одбацили основни научни консензус о климатским променама, већ зато што подносиоци захтева нису били у стању да превазиђу процесне препреке.

Закључак

Иако су последице климатских промена све видљивије и израженије, и угрожавају основна људска права и равноправност у неким деловима света, пројекције у погледу смањења глобалног загревања и конкретних активности у том правцу нису нарочито оптимистичне.

Скорашњи развој у области климатских судских поступака и све веће препознавање импликација климатске кризе по људска права показују да

се климатске промене данас посматрају не само као еколошки проблем, већ и као озбиљан изазов у сфери основних права и социјалне правде.

Иако је дистрибутивна климатска правда релативно добро развијена у теоријским и научним расправама, ово истраживање указује на то да емпиријске студије остају ограничене. Међународни климатски споразуми препознају ову димензију у извесном обиму, чиме инструменти људских права постају значајнији за остваривање дистрибутивне правде. Процесна климатска правда није изричито уређена међународним споразумима и у великој мери зависи од националног законодавства и комплементарних међународних инструмената заштите животне средине, попут Архуске конвенције и Споразума из Ескасуа. Најзад, правда као друштвена препознатљивост минимално је и посредно заступљена у међународним споразумима, остајући претежно предмет теоријских разматрања, а не и правног и стратешког оквира.

Климатски судски поступци представљају суштински механизам за адресирање климатске кризе и вршење притиска на кључне актере у правцу предузимања мера за остваривање циљева успостављених међународним климатским споразумима. Штавише, развој климатске јуриспруденције може постати покретачка снага у остваривању климатске правде. Анализиране одлуке показују да чак и димензија правде као друштвене препознатљивости бива у одређеној мери препозната у судској пракси, упркос њеном посредном и веома ограниченом присуству у међународним климатским споразумима. Иако прогресивне пресуде демонстрирају потенцијал судске заштите у унапређивању климатске одговорности, случајеви у којима је дошло до одбијања или одбацивања захтева откривају препреке које и даље ограничавају остваривање климатске правде. Укључивање наведених одлука у ову анализу пружа реалистичнију слику тренутног стања, будући да постоји знатно већи број предмета у којима тужиоци нису успели у остваривању својих права у поређењу са онима у којима јесу.

Климатска судска пракса у протеклих неколико година одражава дубоку трансформацију и указује на узајамну повезаност заштите животне средине, људских права, уставног права и климатске кризе. Кроз анализиране предмете уочава се кохерентан нормативни образац: судови и квазисудска тела све чешће препознају заштиту климе као правну обавезу која произлази из људских права. Чак и судови пред којима је дошло до одбачаја захтева не негирају везу између климатских промена и остваривања основних права. Анализирана јуриспруденција потврђује да нечињење у вези са климатским променама може угрозити у право на

живот, здравље и имовину, али и културна права, као и принцип међугенерациске једнакости. Анализиране позитивне судске одлуке потврдиле су да државе имају конкретне и извршиве обавезе да своје климатске политике и деловање ускладе са климатским циљевима. У том контексту, судови примењују постојеће инструменте људских права у области политике и мера климатских промена и користе преамбулу и одредбе Париског споразума као интерпретативне смернице. Као што је видљиво из анализираних предмета, грађани и организације цивилног друштва имају кључне улоге. Група младих који су тужиоци у предмету *Neubauer*, удружење старијих жена у предмету *KlimaSeniorinnen* и аутохтони становници острва Торес Стреит јасно показују на које начине погођене заједнице, уз подршку организација цивилног друштва, могу операционализовати апстрактне климатске циљеве кроз стратешке судске поступке. Може се закључити да грађани и њихова удружења имају кључне улоге у покретању климатских судских поступака и стога делују као механизам контроле над државама у погледу спровођења мера ублажавања климатских промена и прилагођавања.

This paper was written as part of the 2025 Research Program of the Institute of Social Sciences supported by the Ministry of Science, Technological Development and Innovation of the Republic of Serbia.

Bibliography / Библиографија

- Abate, Randall S. 2025. "Standing". In: *The Cambridge Handbook on Climate Litigation*, edited by Margaretha Wewerinke-Singh and Sarah Mead, 105–130. Cambridge: Cambridge University Press.
- Auner, Alfred Benny. 2024. "Legal Standing and Victim Status of Individuals and Associations after the 'KlimaSeniorinnen' Case". *Facta Universitatis: Law and Politics* 22 (2) 131–146.
- Auz, Juan. 2025. "Admissibility". In: *The Cambridge Handbook on Climate Litigation*, edited by Margaretha Wewerinke-Singh and Sarah Mead, 131–144. Cambridge: Cambridge University Press.
- Balounová, Eva. 2025. "The Czech Climate Case: Uncertainty after the Case's Dismissal". *Columbia Climate Law School, Sabin Centre for Climate Change Law*. March 6. <https://blogs.law.columbia.edu/climatechange/2025/03/06/the-czech-climate-case-uncertainty-after-the-cases-dismissal/>.

- Benjaminsen, Tor Arve. 2020. "Reading radical environmental justice through a political ecology lens". *Geoforum* 108: 1–11.
- Burnham, Morey, Claudia Radel, Zhen Ma and Anna Laudati. 2013. "Extending a Geographic Lens towards Climate Justice, Part 1: Climate Change Characterization and Impacts". *Geography Compass* 7: 239–248.
- [*Carvalho*] *Carvalho and Others v Parliament and Council*, Court of Justice of the EU, C-565/19, Judgment of the Court, 25 March 2021. <https://infocuria.curia.europa.eu/tabs/document?source=document&text=&docid=239294&pagenum=0&doclang=en&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=14850589>.
- [CJGA] Climate Justice Global Alliance. n.d. "Sustainable Development Goals – Partnerships Platform". <https://sdgs.un.org/partnerships/climate-justice-global-alliance>. Accessed 12 October 2025.
- Coggins, Sara, Lea Berrang-Ford, Katherine Hyams, Prakash Satyal, James Ford, Jouni Paavola, Irma Arotoma-Rojas, and Sam Harper. 2021. "Empirical Assessment of Equity and Justice in Climate Adaptation Literature: A Systematic Map". *Environmental Research Letters* 16 (7): 073003. DOI: <https://doi.org/10.1088/1748-9326/ac0663>.
- Columbia Law School. n.d. "Climate litigation database". *Columbia Climate School Sabin Center For Climate Change Law*. <https://climatecasechart.com/non-us-climate-change-litigation/>. Accessed 3 June 2026.
- [Communication] Communication under The Optional Protocol to the International Covenant on Civil and Political Rights. 2019, May 13.
- Coolsaet, Brendan, Julian Agyeman, Prakash Kashwan, Danielle Zoe Rivera, Stacia Ryder, David Schlosberg and Farhana Sultana. 2025. "Acknowledging the Historic Presence of Justice in Climate Research". *Nature Climate Change* 15: 121. DOI: <https://doi.org/10.1038/s41558-024-02218-5>
- [*Daniel Billy*] *Daniel Billy and others v. Australia (Torres Strait Islanders Petition)*, Decision from the Human Rights Committee, 23 September 2022. https://www.climatecasechart.com/document/daniel-billy-and-others-v-australia-torres-strait-islanders-petition_191e.
- [Doha Amendment] *Doha Amendment to the Kyoto Protocol*. 2012. https://unfccc.int/files/kyoto_protocol/application/pdf/kp_doha_amendment_english.pdf.
- Drenovak-Ivanović, Mirjana. 2014. *Pristup pravdi u ekološkim upravnim stvarima*. Beograd: Univerzitet u Beogradu – Pravni fakultet.

- [ECtHR-FRA] European Court of Human Rights – European Union Agency for Fundamental Rights. 2025. *Joint Factsheet, Climate change, ECtHR and CJEU Case-Law*. Accessed 20 January 2026.
- [EU FRA] European Union Agency for Fundamental Rights. 2022. *FRA Roma Survey 2021 – Main Results*. Vienna: FRA..
- [Glasgow Climate Pact] Report of the Conference of the Parties serving as the meeting of the Parties to the Paris Agreement on its third session, held in Glasgow from 31 October to 13 November 2021. https://unfccc.int/sites/default/files/resource/cma2021_10_add1_adv.pdf.
- [Grundgesetz] Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland. 1949. *BGBI 2025 I Nr. 94*. <https://www.gesetze-im-internet.de/gg/BJNR000010949.html>.
- Heri, Corina. 2025. “Climate-related vulnerabilities and the European Court of Human Rights: Reimagining victim status through intersectional thinking”. *Leiden Journal of International Law* 38 (4): 881–904.
- [ICJ] International Court of Justice. 2025. Obligations of States in respect of Climate Change, Advisory Opinion, 23 July 2025. <https://www.icj-cij.org/case/187>.
- Kalfagianni, Agni, and Simon Meisch. 2020. “Epistemological and Ethical Understandings of Access and Allocation in Earth System Governance: A 10-Year Review of the Literature”. *International Environmental Agreements: Politics, Law and Economics* 20: 203–221.
- [KlimaSeniorinnen] *Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and Others v. Switzerland*, 53600/20, Judgment of the Court, 9 April 2024. [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-233206%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-233206%22]}).
- [Klimatická žaloba ČR] *Klimatická žaloba ČR v. Czech Republic*, Prague Municipal Court, 2021; Supreme Administrative Court of the Czech Republic 2023; Czech Constitutional Court 2025. Appeal to the Constitutional Court, 5 February 2025. https://www.climatecasechart.com/document/klimaticka-zaloba-cr-v-czech-republic_d4c0.
- Kortetmäki, Teea. 2017. *Justice in and to Nature: An Application of the Broad Framework of Environmental and Ecological Justice*. Jyväskylä: University of Jyväskylä.
- Kuehn, Robert. 2000. “A Taxonomy of Environmental Justice”. *Environmental Law Reporter* 30: 10681.
- [Kyoto Protocol] Kyoto Protocol to the United Nations Framework Convention on Climate Change. 1997. <https://unfccc.int/resource/docs/convkp/kpeng.pdf>.

- Lentner, Gabriel M., and Weronika Cenin. 2024. "Daniel Billy et al. v. Australia (Torres Strait Islanders Petition): Climate Change Inaction as a Human Rights Violation". *Review of European, Comparative & International Environmental Law* 33 (1): 136–143.
- Levy, Iris, Mathilde Martin-Moreau, and David Ménascé. 2022. "From Ecological Transition to Ecological Transformation, Consensus and Fault Lines". *The Veolia Institute Review: FACTS Reports* 24: 6–11.
- McCauley, Darren, and Raphael Heffron. 2018. "Just Transition: Integrating Climate, Energy and Environmental Justice". *Energy Policy* 119: 1–7.
- Mihajlov, Anđelka and Danko Aleksić. 2023. "Komparativna analiza Klimatskog pakta Evropske unije i implementacije relevantnih od Srbije potpisanih i ratifikovanih međunarodnih ugovora". In: *Klimatske promene: pravni i društveni izazovi*, edited by Sofija Nikolić Popadić and Marko Milenković, 32–47,. Beograd: Institut društvenih nauka.
- [NASA] National Aeronautics and Space Administration. 2024. "NASA Finds Summer 2024 Hottest to Date". <https://www.nasa.gov/earth/nasa-finds-summer-2024-hottest-to-date/>. Assessed 25 October 2025.
- [Neubauer et al.] Neubauer et al. v. Germany, Federal Constitutional Court, 24 March 2021. https://cdn.climatepolicyradar.org/navigator/DEU/2020/neubauer-et-al-v-germany_918d5f39d1cba624f9c683a5292905f5.pdf.
- Nikolić Popadić, Sofija. 2023. "Klimatske promene i poljoprivredna proizvodnja – pravni i strateški okvir". In: *Klimatske promene: pravni i društveni izazovi*, edited by Sofija Nikolić Popadić and Marko Milenković, 169–195. Beograd: Institut društvenih nauka.
- Nikolić Popadić, Sofija. 2024. "The Role of Agriculture in Achieving the Objectives of the European Green Deal". In: *Legal Insights into Environmental Sustainability*, edited by Sanja Stojković Zlatanović, Ranko Sovilj, Ivana Ostojić and Milka Dimitrovska, 90–111. Beograd and Skoplje: Institute of Social Sciences; Ss. Cyril and Methodius University in Skopje, Institute for Sociological, Political and Juridical Research.
- Nikolić Popadić, Sofija. 2025a. "The Impact of Climate Change on Human Health: Does Legislation in Serbia Adequately Respond to the Challenges?" *Pravni Zapisi* 16 (1): 146–166.
- Nikolić Popadić, Sofija. 2025b. "Nationally Determined Contributions under the Paris Agreement and Public Health". In: *Challenges and Perspectives of the Development of Legal Systems in the 21st Century*, edited by Igor Milinković

- i Bojan Vlaški, 99–111. Banja Luka: University of Banja Luka – Faculty of Law (In press).
- [OHCHR] Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights. 2021. *Analytical Study on the Promotion and Protection of the Rights of Older Persons in the Context of Climate Change*. A/HRC/47/46. <https://digital.library.un.org/record/3927180?ln=ru&v=pdf> Accessed 3 October 2025.
- Okereke, Chukwumerije, and Peter Coventry. 2016. “Climate Justice and the International Regime: Before, During, and After Paris”. *WIREs Climate Change* 7: 834–851.
- Owen, Gareth. 2021. “Equity and Justice as Central Components of Climate Change Adaptation”. *One Earth* 4 (10): 1373–1374.
- Paris Agreement*. 2015. https://unfccc.int/sites/default/files/resource/paris_agreement_publication.pdf.
- Quinti, Gabriele, and Dederico Marta. 2025. “Climate Change Mitigation and Adaptation Policies: Addressing Unintended Effects on Inequalities”. *Social Sciences* 14 (6): 368. DOI: <https://doi.org/10.3390/socsci14060368>.
- Rosen, Amanda M. 2015. “The Wrong Solution at the Right Time: The Failure of the Kyoto Protocol on Climate Change”. *Politics & Policy* 43 (1): 30–58.
- Schlosberg, David, and Lisette Collins. 2014. “From Environmental to Climate Justice: Climate Change and the Discourse of Environmental Justice”. *Wiley Interdisciplinary Reviews: Climate Change* 5: 359–374.
- Schlosberg, David. 2003. “The Justice of Environmental Justice: Reconciling Equity, Recognition, and Participation in a Political Movement”. In: *Moral and Political Reasoning in Environmental Practice*, edited by Andrew Light and Avner De-Shalit, 87–91. Cambridge: MIT Press.
- Schlosberg, David. 2004. “Reconceiving Environmental Justice: Global Movements and Political Theories”. *Environmental Politics* 13 (3): 517–540.
- Schlosberg, David. 2007. *Defining Environmental Justice: Theories, Movements, and Nature*. Oxford: Oxford University Press.
- Setzer, Joana, and Catherine Higham. 2024. *Global Trends in Climate Change Litigation: 2024 Snapshot*. London: Grantham Research Institute on Climate Change and the Environment, London School of Economics and Political Science.
- Sikor, Thomas. 2013. *The Justices and Injustices of Ecosystem Services*. London: Routledge.

- Spier, Jaap. 2020. "The "Strongest" Climate Ruling Yet': The Dutch Supreme Court's Urgenda Judgment". *Netherlands International Law Review* 67: 319–391.
- Stjelja, Ivana. 2023. *Public Participation in Achieving Environmental Justice in Serbia*. Doctoral dissertation. Faculty of Law, Union University.
- Todić, Dragoljub. 2023. "Princip zajedničke ali diferencirane odgovornosti i Pariski sporazum o klimi". In: *Klimatske promene: pravni i društveni izazovi*, edited by Sofija Nikolić Popadić and Marko Milenković, 10–30. Beograd: Institut društvenih nauka.
- [UN] United Nations, Conference of the Parties serving as the meeting of the Parties to the Paris Agreement. 2024. Nationally determined contributions under the Paris Agreement. https://unfccc.int/sites/default/files/resource/cma2024_10_adv.pdf.
- [UN IPCC] United Nations Intergovernmental Panel on Climate Change. 2023. "Summary for Policymakers". In: *Climate Change 2023: Synthesis Report.*, edited by H. Lee and J. Romero. Geneva: IPCC.
- [UN SDG] United Nations, Sustainable Development Goals. 2015. <https://sdgs.un.org/goals>.
- [UNEP] United Nations Environment Programme. 2023a. *Emissions Gap Report 2023: Broken Record – Temperatures Hit New Highs, Yet World Fails to Cut Emissions (Again)*. Nairobi: UNEP.
- [UNEP] United Nations Environment Programme. 2023b. *Global Climate Litigation Report: 2023 Status Review*. Nairobi: UNEP
- [UNFCCC] United Nations Framework Convention on Climate Change. 1992. *United Nations Framework Convention on Climate Change*. <https://unfccc.int/resource/docs/convkp/conveng.pdf>.
- [Urgenda Foundation] *Urgenda Foundation v. State of the Netherlands*, Supreme Court of the Netherlands, 20 December 2019. https://www.climatecasechart.com/document/urgenda-foundation-v-state-of-the-netherlands_3297.
- Urgenda. 2020. Landmark decision by Dutch Supreme Court. <https://www.urgenda.nl/en/themas/climate-case/>.
- Walker, Gordon. 2012. *Environmental Justice: Concepts, Evidence and Politics*. London: Routledge.
- Walker, Sarah, Elizabeth Smith, Natalie Bennett, Elizabeth Bannister, Anila Narayana, Tyler Nuckols, Karla Pineda Velez, Jorgan Wrigley, and Karen Bailey. 2024. "Defining and Conceptualizing Equity and Justice in Climate

- Adaptation". *Global Environmental Change* 87: 102885. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2024.102885>.
- Wewerinke-Singh, Margaretha, and Lucy Maxwell. 2025. "Human Rights". In: *The Cambridge Handbook on Climate Litigation*, edited by Margaretha Wewerinke-Singh and Sarah Mead, 171–199. Cambridge: Cambridge University Press.
- Zahnow, Renee, Ali Rad Yousefnia, Mahnoosh Hassankhani, and Ali Cheshmehzangi. 2025. "Climate Change Inequalities: A Systematic Review of Disparities in Access to Mitigation and Adaptation Measures". *Environmental Science & Policy* 165: 104021. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.envsci.2025.104021>.